

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra kulturních a náboženských studií

**Kulturně perzekuční mechanismy
experimentování na lidech v období 2. světové války**

Bakalářská práce

Autor: Michaela Zelená

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Transkulturní komunikace

Vedoucí práce: ThLic. Petr František Burda, Th.D.

Hradec Králové

březen 2016

Zadání bakalářské práce

Autor: Michaela Zelená

Studium: P131442

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Transkulturní komunikace

Název bakalářské práce: **Kulturně perzekuční mechanismy experimentování na lidech v období 2. světové války**

Název bakalářské práce AJ: Culturally- persecutory mechanisms of human experiments during World War II

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce pojednává o cílených pokusech na lidech, za účelem vyšlechtění vyšší rasy, dle vzoru nacistického ideálu v období druhé světové války. Základním cílem práce je podat kulturně strukturální vzhled do experimentů prováděných v koncentračních táborech, analyzovat jejich příčiny a důvody, které vedly k jejich realizaci. Práce je založena na kulturně- antropologickém přístupu mimetické teorie René Girarda.

POSNER, Gerald L. Mengele - anděl smrti: úplný životní příběh. Praha: 2007. LIFTON, Robert Jay. Nacističtí lékaři: medicínské zabíjení a psychologie genocidy. Praha: 2008. PROCTOR, Robert. Rasová hygiena: lékařství v době nacismu. Praha: 2009.

Garantující pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: ThLic. Petr František Burda, Th.D.

Oponent: ThLic. David Bouma, Th.D.

Datum zadání závěrečné práce: 25.11.2014

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem v seznamu použité literatury uvedla všechny prameny, ze kterých jsem vycházela.

V Hradci Králové dne

Jméno a příjmení

.....

.....

Poděkování:

Děkuji panu ThLic. Petru Františku Burdovi, Th.D., za pomoc při vedení bakalářské práce, cenné rady a odborné připomínky. Poděkování patří také mé rodině a příteli za podporu po celou dobu studia.

Anotace

ZELENÁ, Michaela. *Kulturně perzekuční mechanismy experimentování na lidech v období 2. světové války*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. 52 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce pojednává o cílených pokusech na lidech, za účelem vyšlechtění vyšší rasy, dle vzoru nacistického ideálu v období druhé světové války. Základním cílem práce je podat kulturně strukturální vhled do experimentů prováděných v koncentračních táborech, analyzovat jejich příčiny a důvody, které vedly k jejich realizaci. Práce je založena na kulturně-antropologickém přístupu mimetické teorie René Girarda.

Klíčová slova

Rasa, rasová hygiena, perzekuce, Židé, nacismus, experiment

Annotation

ZELENÁ, Michaela. *Culturally-persecutory mechanisms of human experiments during World War II*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2016. 52 p. The Bachelor Degree Thesis.

The focus of this Bachelor thesis is survey about targeted nazi human experiments during World War II, which were made in order to breed the so called "higher race" by taking nazi-ideal as the preimage. Our goal is to use culturally-structural insight into the experiments done in the concentration camps, moreover we analyze the reason, that lead to realization of these experiments. The main tool of this thesis is the culturally-antropological work done by René Girard the mimetism theory.

Keywords

Race, racial hygiene, persecution, Jews, Nazism, experiment

Obsah

1	Úvod	8
2	Původ rasové hygieny	11
	2.1 Od původu druhu	13
	2.2 Figurky nebo průkopníci?	15
3	Lékařství v době nacismu	18
	3.1 Nevědomost nebo profesní rivalita?	19
	3.2 Školská reforma	21
4	Experimenty na lidech za 2. světové války	23
	4.1 Za hranice lidskosti?	23
	4.2 Eutanazie	24
	4.3 Experimenty se skvrnitým tyfem	25
	4.4 Experimenty s malárií	27
	4.5 Experimenty na dvojčatech	29
	4.6 Experimenty s regenerací kostí, svalů, nervů a transplantace kostí	31
	4.7 Experimenty s podchlazováním	32
	4.8 Experimenty simulující pobyt ve velkých výškách	33
	4.9 Experimenty s mořskou vodou	35
	4.10 Experimenty se zápalnými bombami	37
	4.11 Experimenty s yperitem	37
	4.12 Experimenty s jedy	39
	4.13 Osvětimský paradox	40
5	Transkulturalita jako dialog kultur	42
	5.1 Východiska kulturního relativismu	43
	5.2 My × Oni	44
6	Závěr	46
7	Seznam literatury a použitých zdrojů	50
	7.1 Publikace	50
	7.2 Archivní materiály z Centra vizuální historie Malach	52

1 Úvod

Věda již od svých počátků rozšiřuje naše obzory, dává nám více možností, léčí naše nemoci. Avšak věda má také své stinné stránky. Její zneužití je dodnes jedním z diskutovaných aspektů druhé světové války. V této práci se budeme soustředit na lékařské experimenty prováděné za zdmi koncentračních táborů na tzv. nižších rasách. Jednalo se především o experimenty simulující pobyt v extrémních výškách, experimenty s podchlazováním, hořčičným plynem, yperitem, transplantací kostí, malárií nebo se skvrnitým tyfem. Dalším aspektem, na který soustředíme pozornost je také zneužití vědy k ovlivnění veřejného mínění německého národa v meziválečném období.

Na počátku 20. století byly hranice mezi lékařstvím, biologií a antropologií velmi úzké. Biologové a především lékaři hráli jednu z neaktivnějších úloh v zavádění nacistických rasových programů.¹ Namísto pomoci se lékaři SS podíleli na vraždění Židů, Romů, Slovanů, mentálně postižených, homosexuálů a dalších osob, dle názoru Třetí říše, nehodných žití. Jejich kosti, vlasy a orgány byly posílány do univerzitních nemocnic a vědeckých institucí. Na pokusech se podíleli jak Němci, tak například i Rakouští a Japonští lékaři.²

Základním cílem naší práce je podat kulturně strukturální vhled do experimentů prováděných v koncentračních táborech a analyzovat jejich příčiny a důvody, které vedly k jejich realizaci. V **dílčích cílech** se pokusíme nalézt kulturní kořeny rasové hygieny a položit si otázky: Jak souvisí rasová hygiena s chápáním hodnoty člověka? Jakým způsobem se mohla na pozadí lékařství rozvinout teorie rasové hygieny? Bylo to způsobeno převážně biologickými nebo kulturními faktory?

Dvacáté století se stalo jedním z největších mezníků naší historie na základě experimentů, perzekučních mechanismů a především téměř úplné genocidy židovského národa v období holocaustu.

Nebylo to ale zdaleka poprvé, kdy se židovský národ stal obětí perzekuce. Například ve 14. století zasáhlo tuto komunitu obvinění ze šíření moru. Mezi hlavní příčiny, které způsobily, že se židovský národ stal segregovanou skupinou, byl fakt, že židovská komunita byla jak komunitou etnickou, tak náboženskou. Židovský národ mezi ostatními nápadně

---

¹ Srov. Robert PROCTOR: *Rasová hygiena*, Praha 2009, s. 14.

² Srov. Naomi BAUMSLAGOVÁ: *Vražedná medicína*, Praha 2013, s. 24.

vyčnival. Modernita znamenala v období holokaustu vyrovnávání rozdílů, snažila se eliminovat odlišnosti typické pro segregované skupiny³. Židé žijící na území států podléhajících silnému vlivu Německa (kupříkladu Německo, Polsko), se museli začít podřizovat německé nadvládě.

Zlomovým rokem se pro Židy stal rok 1942, kdy se Německo rozhodlo pro jejich úplné vyhlazení. Do té doby nebylo jasné, jaký bude jejich osud a nakolik je holokaust ovlivní. Kde se ale vzala myšlenka likvidace Židů? Jehuda Bauer se ve své knize *Úvahy o holokaustu* domnívá, že myšlenka likvidace Židů se zrodila v úzké elitní skupině nacistické strany, u tzv. *lumpenintelektuálů*⁴ (sem patřili Hitler, Himmler, Goebbels, Frank, Heydrich aj.). Arendtová se na druhou stranu domnívá, že perzekuce Židů byla způsobena postupným vytěsňováním židovského národa na okraj společnosti.⁵

Společnost je mimo jiné odrazem ideologie, která se v ní uplatňuje, v tomto případě se jednalo o nacismus. Nacismus vytvářel v německé populaci antisemitismus, který prezentoval Židy jako antirasu, která ovládla všechny své nepřátele. Beztvará masa se neptá po příčinách, ale hledá viníka.⁶ Z židovského národa se stal tedy kolektivní viník, ten, který je odlišný od ostatních, ten, který vše zničí, ten, kterého se musí společnost zbavit. Stal se z něj obětní beránek.

Podle francouzského historika, literárního kritika a kulturního antropologa René Girarda, který je známý především jako autor tzv. *mímétické teorie*, ve které jsou na viníka postupně nakládány kolektivní i individuální viny. Viník se stává obětí, je ztotožňován se samotným zlem a zároveň je zbaven své lidskosti. Právě jeho mímétická teorie kultury nám poskytne metodologický základ, který nás při naší práci povede.

Mímétický mechanismus označuje proces začínající mímétickou neboli napodobovací touhou, při které subjekt touží po objektu, který je jeho vzorem. Subjekt má tendenci napodobovat svůj vzor a právě tak i naopak. Výsledkem je, že subjekt se stává vzorem svého

---

³ Srov. Zygmund BAUMAN: *Modernita a holocaust*, s. 92.

⁴ Bauer zavedl pojem lumpenintelektuálové, jímž označuje nacistické intelektuální elity, které byly ve stávající buržoazní společnosti neúspěšné a rozhodly se bojovat o to, aby pozvedly Německo z vojenského a politického ponížení po první světové válce a očistily svět od hodnot, které hodlaly ve jménu nového světa zničit. Právě v jejich středu vidí autor ideologickou základnu pro pozdější vyvražďování Židů.

⁵ Srov. František BURDA: *O násilí v kultuře – girardovská reflexe*, Ostrava 2013, s. 60.

⁶ Srov. René GIRARD: *Obětní beránek*, Praha 1997, s. 23.

vzoru a napodobující napodobuje toho, kdo jej napodoboval, což nakonec směřuje k nevyhnutelnému konfliktu. Proces pokračuje mímétickou rivalitou, kde se cílem stává porazit protivníka. Vše vrcholí mímétickou neboli obětní krizí, která vznikne, když se role subjektu a vzoru zredukuje na toto soupeření. Mímétický mechanismus končí volbou obětního beránka. Mechanismus obětního beránka nasměřuje kolektivní násilí celé společnosti proti jednomu jejímu členovi, který je nakonec kolektivně zabit, čímž se společnost zachrání před sebezničením.⁷

René Girard vychází z toho, že v okamžiku, kdy se společnost nachází ve stavu ohrožení, ať už se jedná o živelní pohromy, politickou nestabilitu nebo jiné chaotické situace, potřebuje nalézt viníka. V době nacismu se tímto viníkem stali nejenom Židé, ale i další etnické menšiny. Girardova teorie kultury nám pomůže pochopit, kde se zrodila tak velká vlna násilí, do které byla zapojena téměř veškerá populace německého obyvatelstva.

Ve **výzkumných otázkách** se budeme snažit zjistit, zdali bylo vůbec možné zabránit holocaustu? Vždyť už v roce 1925 Hitler ve své knize *Mein Kampf* předem ohlásil většinu svých budoucích zločinů. Netajil se svou nenávisť vůči Židům, která v něm byla zakořeněna tak hluboko, že židovský národ zbavoval lidské podstaty.⁸ Fromm ve své knize *Anatomie lidské destruktivity* napsal, že být agresivní znamená jít si za určitým cílem, bez váhání, pochybnosti a beze strachu.⁹

Domnívali se tedy Hitlerovi stoupenci, že vyhlazování Židů je jediná správná volba? Kde vzít jistotu, že se historie nebude opakovat?

---

⁷ Srov. René GIRARD: *O původu kultury*, Brno 2008.

⁸ Srov. Antoine VIKTINE: *Mein Kampf: příběh jedné knihy*, Praha 2010, s. 10, 34.

⁹ Srov. Erich FROMM: *Anatomie lidské destruktivity*, Praha 1997, s. 193.

2 Původ rasové hygieny

„Zlo představuje úmyslné chování, jehož cílem je ublížit, zneužít, ponížít, zbavit lidskosti či zničit ostatní nevinné lidi, nebo pomocí úřední moci či systémových prostředků nabádat ostatní k těmto činům či jim je umožnit. Stručně řečeno to znamená, že zlo znamená vědět i o jiných možnostech chování, ale přesto se chovat špatně.“¹⁰

V této kapitole se dostáváme na začátek rasové hygieny, k jejím kořenům a především k lidem, kteří ji stvořili nebo alespoň pomáhali stvořit. Mímétický mechanismus obětního beránka je společenským procesem, který může probíhat postupně několik let ale také vyvrcholit velmi rychle.

Původ rasové hygieny se datuje dále než do meziválečného období v Německu. Již v první polovině 18. století začíná vytváření vlastní identity tím, že se hrabě de Bounlainvilliers snažil dokázat, že francouzští šlechtici jsou potomky původní, nadřazené rasy nordických Franků, kdežto nižší vrstvy francouzské společnosti spadají mezi potomky podrobených keltských Galů. Byla zde snaha podporovat dědičné nároky šlechty proti těm, kteří šlechtická privilegia kritizovali. Začalo se zde dbát na totožnost a biologické předky. Trochu jiný pohled přetrvával v době osvícenství, kde bylo mnoho zastánců názoru, že rasa je výsledkem působení podnebí či nemoci a všechny rasy jsou si rovny. John Locke, anglický filozof, který velmi silně ovlivnil britské osvícenství, například tvrdil, že člověk je od svého narození tzv. *tabula rasa*, neboli nepopsaná prázdná tabule, takže charakter je produktem vzdělávání a společenského vlivu. Avšak sám Locke obhajoval obchodování s africkými otroky jako přirozený důsledek vztahů mezi bělošským a černošským obyvatelstvem.¹¹

Ačkoliv filozofové v době osvícenství hlásali především svobodu lidu, někteří z nich ji stavěli na rozumových vlastnostech. Například David Hume přirovnával inteligenci černochocha k inteligenci papouška a tvrdil, že tato rasa nemůže nikdy dosáhnout stejného postavení jako Evropané.¹² Jean-Jacque Rousseau, francouzský filozof a preromantický spisovatel

---

¹⁰ Srov. Philip Zimbardo: *Luciferův efekt*, Praha 2014, s. 29.

¹¹ Srov. Robert PROCTOR: *Rasová hygiena*, Praha 2009, s. 18.

¹² Srov. David HUME: *Of National Characters*, London 1768, s. 235.

švýcarského původu, byl na druhou stranu přesvědčen o tom, že ženy nemají tolik rozumu jako muži a tudíž si nezaslouží stejná práva.¹³

Teprve v druhé polovině 19. století se badatelé začali více zabývat problémem rasové různorodosti. Naprosto přelomovým spisem, týkajícího se lidských ras, je *Esej o nerovnosti ras*, kterou v letech 1853 – 1855 publikoval hrabě Arthur de Gobineau. Gobineau jako první poukazoval na to, že příčinou velkých historických změn jsou změny ve vlivu ras. Avšak význam Gobineauovy teorie nespočívá jen v tom, že světové dějiny vykládal jako dějiny boje mezi rasami, ale v tom, že si zakládal na tvrzení, že jeho rasové dějiny jsou vědecké.¹⁴

Rasové či etnické předsudky byly až do 19. století prezentovány spíše v náboženském kontextu než v biologickém či rasovém. Avšak v důsledku rostoucího významu vědy v evropské kultuře v druhé polovině 19. století v ní začali lidé hledat vysvětlení lidské povahy a společenských pravidel a věda se postupně začala stávat důležitou součástí jak ideologických argumentů, tak i nástrojů kontroly společnosti. Začaly zde vznikat určité stereotypy, univerzální rysy výběru podřadné rasy. Podle René Girarda se právě v mýtech obdobně objevují znaky předurčujícího někoho za oběť. Hledají se společné rysy, které spojují méněcenné rasy. Společnost si tohoto výběru ze začátku nevšímá, neboť se zaměřuje spíše na příslušnost obětí k nějaké známé etnické či náboženské menšině. O univerzální rysy, které by předurčovaly někoho k podřadné rase se zabýval Cesare Lombroso, který například ve svém spise *L'uomo delinquente* z roku 1876, se snažil podle hlavy a tělesných znaků popsat „zločinecké typy“. Samuel George Morton se zase pokoušel dokázat na základě velikosti lebek intelektuální méněcennost černochoů, Indiánů a žen. Před rokem 1865 se lékaři na americkém Jihu pokoušeli popsat „černošské choroby“ tak, aby dokázali nevyhnutelnost podrobení černochoů.¹⁵ Zcela nenápadně se zde začal vytvářet viktimizační proces.

Věda se v západní kultuře začala stávat významnou metaforou a očekávalo se od ní i řešení některých sociálních problémů. Vědecký rasismus se stal hlavním vyjádřením vědy. Šlo mu především o vysvětlení jistých rasových skutečností, ale zároveň to byl i politický program, jehož cílem bylo posílit mocenské vztahy. Vznikalo soupeření mezi rasami, které

---

¹³ Srov. Robert PROCTOR: *Rasová hygiena*, Praha 2009, s. 18.

¹⁴ Srov. Tamtéž, s. 19.

¹⁵ Srov. Tamtéž, s. 20.

postupně vyúsťovalo v konflikty. Menšiny se začaly stahovat do ústraní, daleko od společenského postavení, což způsobovalo čím dál větší hrozbu perzekuce.

2.1 Od původu druhu

Největším zlomovým okamžikem v dějinách biologického determinismu a vědeckého rasismu se stala kniha Charlese Darwina *O původu druhu* s podtitulem „Zachování prospěšných plemen v boji o život“ (1859). V Evropě a v Americe měla Darwinova teorie obrovský vliv. Darwinova teorie se zakládala na vývoji lidstva a lidské rasy, která se vydala různými směry z důvodu adaptace na různá prostředí. Velký vliv měla také na rozkvět rasové antropologie. Mnoho badatelů začalo aplikovat princip přírodního výběru na společenské vědy i etiku. Mnozí sociální darwinisté v Německu si začali pohrávat s myšlenkou, jak by se Darwinova teorie mohla uplatnit v praxi. Darwin své příznivce v jejich myšlenkách jen utvrdil, když vydal další specializovanější knihu *O původu člověka* (1871), kde varuje před degenerací rasy. Jedním z významných sociálních darwinistů byl Alfred Ploetz, známý také jako zakladatel pojmu *Rassenhygiene*, který se zasazoval o „zlepšení biologie lidského druhu“. V roce 1905, společně s psychiatrem Ernstem Rüdinem, právníkem Anastasiem Nordenholzem a antropologem Richardem Thurnwaldem, založili Spolek pro rasovou hygienu, který se zaměřoval na možnosti vylepšování lidské rasy. Ve 20. století se počet členů ve spolku rozrostl a rasová hygiena se stala všeobecně uznávanou součástí německých lékařských věd. V roce 1930 Spolek pro rasovou hygienu čítal přes 1300 členů sdružených v šestnácti místních pobočkách a čtyřech dalších v Rakousku. Po roce 1935 vytvořil profesor Andreas Pratje erlangenský Spolek pro rasovou hygienu a vyzdvihl přitom relevanci rasové hygieny pro tzv. „židovskou otázku“.¹⁶

Do 20. let 20. století se rasovní hygienici zabývali „židovskou otázkou“ daleko méně než např. poklesem porodnosti a rostoucím počtem duševně nemocných lidí, což byly problémy daleko palčivější. Zdůrazňovali především důležitost růstu populace pro udržení síly národa v souvislosti s tzv. *rasovým zdravím*. Alfred Ploetz ve svém klíčovém díle *The efficiency of our race and the protection of the weak* z roku 1895 zdůrazňuje, že jeho rasová hygiena nemá být antisemitská. Popíral představu o naprosto čistých rasách. Ty se podle něho mísí odnepaměti a Evropané nejsou o nic více čistí árijci než Židé. Odmítal také, že míšení ras by muselo být nutně škodlivé. Tvrdil, že vzájemné křížení jednotlivců z ras nepřilíš

---

¹⁶ Srov. Robert PROCTOR: *Rasová hygiena*, Praha 2009, s. 21 -25.

vzdálených, je obecně uznáváno jako prostředek k posílení zdraví a síly.¹⁷ Ačkoliv měl Ploetz mnoho stoupců, svými názory o neškodlivosti míšení ras, byl mnohými odmítán. Zcela jistě bychom ho mohli začlenit do teorie evangelia neboli antimýtu podle Girarda. Ploetz svým jednáním odmítá perzekuci, stejně jako evangelium a stavěl se na stranu oběti i za cenu toho, že bude ostatními odmítán nebo dokonce odsouzen. Nestál na straně jednomyslného davu. Dav v tomto případě představoval zlo, dav se stal lží. Mezi osobnosti, které jsou z dnešního hlediska považovány za liberály a souhlasili s Ploetzovým hnutím za zlepšení rasového zdraví, patřil například Hugo Ribbert, který považoval za jeden z cílů rasové hygieny prevenci proti nemocím, které sužují celé lidstvo, bez ohledu na rasu. Alfred Grotjahn, zakladatel německého sociálního lékařství, chápal rasovou hygienu, jako obecně uznávaný předmět lékařství. Patřil mezi jedince, kteří namísto pojmu *rasová hygiena* používali spíše pojmu *eugenika*.¹⁸

Pojem eugenika stejně jako rasová hygiena označoval hnutí, jež začalo v Německu vznikat ke konci 19. století. Za jejího zakladatele se považuje jeden z neaktivnějších sociálních darwinistů Francis Galton, který pojem eugenika poprvé použil v roce 1883. Termín eugenika je označení pro vědu zabývající se tím, jak pomocí genetiky zlepšit kvalitu rasy. Podobně jako Alfred Ploetz i Francis Galton založil v roce 1904 Národní eugenickou laboratoř a následně Společnost pro eugenickou osvětu, která se specializovala na sterilizaci duševně nemocných. Díky sterilizaci se mělo zabránit rozmnožování „života neschopných“. Po duševně nemocných měli na řadu přijít tělesně postižení, mentálně postižení, homosexuálové a neárijské rasy. Cílem sterilizace měla být především očista národa a ekonomická úspornost.¹⁹

Přelomovým rokem se stal rok 1912, kdy Londýnská univerzita uspořádala první Mezinárodní eugenický kongres. Jedním z nejdůležitějších témat bylo, jak zabránit méněcenné populaci v rozmnožování a jak podpořit porodnost u rasově kvalitních obyvatel. Eugenika byla velmi dobře přijímána nejen v USA, ale také ve Velké Británii a v Německu. Proti eugenice se postavila katolická církev v čele s papežem Piem XI., který ji v roce 1930 odsoudil v encyklice *Casti connubii*. Spatřoval v ní rozvinutí perzekačního procesu a

---

¹⁷ Srov. Robert PROCTOR: *Rasová hygiena*, Praha 2009, s. 28.

¹⁸ Srov. Tamtéž, s. 30.

¹⁹ Srov. Tamtéž, s. 22.

mechanismu obětního beránka. Ačkoliv Bůh podle evangelia stojí na straně nevinné oběti, společnost spatřovala v méněcenných rasách hrozbu. I proto se nakonec eugenika v Německu v době nacismu začala převádět do praxe a následkem toho byl v roce 1935 vybudován projekt *Lebensborn* (Pramen života), jehož cílem bylo zalidnit Třetí říši čistokrevnými árijci.²⁰

2.2 Figurky nebo průkopníci?

V předchozích kapitolách jsme se zabývali především původem rasové hygieny. Proč se ale rasová hygiena ujala tak aktivně právě v meziválečném Německu? Podle některých názorů za to mohli národní socialisté a vědci, kteří přetvořili vědu k obrazu svému. V té době to bylo zejména díky sterilizaci, která se velmi dobře ujala. Měla pomoci očistit Třetí říši od neárijské rasy. Mohou tedy za následky rasové hygieny především lékaři SS? Jak je možné, že byla lékaři tak dobře přijímána? V následující kapitole se budeme zaměřovat na zodpovězení položených otázek.

Rasová hygiena vznikala na německých univerzitách ještě před tím, než se nacisté dostali k moci, konkrétně se psal rok 1932. Stala se obecně přijímanou součástí života lékařské obce a přednášela se v šestadvaceti kurzech na německých lékařských fakultách. Pokud se ohlédneme ještě dále, zjistíme, že již kolem roku 1910 založil Říšský zdravotní úřad složku *Rassenhygiene*, kde byly shromažďovány materiály týkající se populační politiky, ale také práce o rasových rozdílech mezi Němci a Židy.²¹

V roce 1927 byl založen ve Výmarské republice Institut císaře Viléma pro antropologii, lidskou genetiku a eugeniku, což způsobilo institucionální ukotvení rasové hygieny. Tento institut byl podporován v nejvyšších místech německého zdravotnictví. Jeho ředitelem byl jmenován Eugen Fischer, což byl konzervativní katolík a nacionalista. Jeho první vědecké práce se ovšem nedají považovat za rasistické, spíše v nich vyzdvihuje hodnotu míšení pro rasové a genetické zdraví. Jeho názory se diametrálně lišily od názorů ortodoxních nacistických lékařů. Proto byl také krátce po nástupu nacistů k moci (3. června 1933), ze své funkce předsedy Spolku pro rasovou hygienu vystřídán Erntem Rüdinem. Avšak stále zůstával ředitelem Institutu císaře Viléma a později byl jmenován rektorem Berlínské univerzity. Následně na své přednášce a ve svých člancích změnil postoj k nacistické straně a

---

²⁰ Srov. Robert PROCTOR: *Rasová hygiena*, Praha 2009, s. 23.

²¹ Srov. Tamtéž, s. 25.

pochválil nacisty za to, že si jako první uvědomili, že kultura národa je vlastností rasy, která tuto kulturu vytvořila a stala se jejím nositelem.²²

Fischer směřoval činnost Institutu pro antropologii, lidskou genetiku a eugeniku do oblastí, které se na poli ideologie čím dál více ztotožňovaly se záměry nacistů. Vědci se zde snažili rozlišit především vrozené vlohy, vliv výchovy a společnosti, vliv dědičnosti od vnějších vlivů. Od roku 1933 až do roku 1940 se Institut mohl pyšnit publikací celkem 569 akademických knih a článků z oboru rasové hygieny a příbuzných disciplín. Pojem eugenika a čistota rasy se tímto začaly velmi rychle šířit mezi masu, což začalo způsobovat její sklon ke snaze někoho perzekvovat a touhu vyčistit společnost od nečistých prvků, které ji kazí.²³ Rivalita a konfliktní miméze zasáhla celé společenství. Dav se hladce shodl na společné nenávisti proti jediné oběti. Spojoval je především názor, že všichni kromě árijské rasy jsou špatní a mohou být pro obyvatele Třetí říše nebezpeční.

Prvního dubna 1935 byl Fischerův institut obohacen o oddělení, které se zabývalo genetickou psychologií. Vedl jej dr. Kurt Gottschaldt z Bonnu. Jedním z hlavních předmětů tohoto oddělení bylo zkoumání dvojčat. Hlavním cílem bylo určit poměrný význam dědičnosti a prostředí. Třetí říše poskytovala výzkumu velké finanční prostředky z důvodu snahy prokázat, že dědičnost je klíčem k mnoha lidským vlohám a nedostatkům. Výzkum na dvojčatech údajně prokázal dědičnost všeho od epilepsie, přes kriminalitu, paměť, kýlu, rakovinu, schizofrenii až po vysokou rozvodovost.²⁴ Podle Fischera byl výzkum dvojčat nejvýznamnější nástroj bádání v oblasti rasové hygieny.

Od roku 1942 vystřídal Fischera na postu ředitele Institutu císaře Viléma Otmar von Verschuer, který získal finanční podporu na shromažďování množství údajů z výsledků výzkumu v koncentračních táborech Třetí říše. Tehdy také jako jeho asistent působil dodnes nechvalně proslulý lékař SS Josef Mengele, který dodával institutu některé „vědecké materiály“, které získal praxí v koncentračním táboře v polské Osvětimi. Především se

---

²² Srov. Robert PROCTOR: *Rasová hygiena*, Praha 2009, s. 48.

²³ Srov. Tamtéž, s. 50.

²⁴ K argumentu Hanse F. K. Güthera, že rozvod je důsledkem „dědičného nedostatku schopnosti vybrat si“ srov. jeho článek „Gibt es eine Vererbung elterlichen Eheschicksals?“, *Rasse* 11, 1994, s. 1.

jednalo o těla zavražděných Romů, vnitřní orgány mrtvých dětí, kostry Židů a krevní vzorky dvojčat nakažených tyfem.²⁵ Tomu se budeme věnovat v následujícím oddílu.

Nacisté považovali biologii a lékařství za prostředky, které jim pomáhaly uskutečňovat v praxi rasovou hygienu. Mnoho německých lékařů v této době dobrovolně spolupracovalo na utváření rasového ideálu a čistého rasového státu. Nacisté také začali se zaváděním eugenických programů již v roce 1933. V praxi to znamenalo, že pacienti s mentální retardací, psychózou nebo vážným defektem genetické povahy byli sterilizováni. V období 1933 – 1939 bylo sterilizováno, především z těchto důvodů, zhruba 35 000 Němců. Nacistický eugenistický program se ale nijak zásadně nelišil od podobných programů, které byly realizovány ve 30 státech v USA.²⁶

Nedocházelo jenom k násilné sterilizaci, ale také k vraždění mentálně a tělesně postižených pacientů. Je důležité si uvědomit, že zabíjení pacientů nebylo vždy motivováno pouze eugenikou, ale také snahou snížit ekonomické náklady. V této době to bylo pro Třetí říši velmi důležité. Především následkem dopadající hospodářské krize, bylo potřeba co největší snížení finančních nákladů. Pro německé obyvatelstvo to znamenalo lepší životní podmínky a příslib výhod pro společnost Třetí říše. Obdobně tomu bylo i s genocidou Židů, která též nebyla motivována pouze eugenikou. Hitlerův antisemitismus byl založen na různých předpokladech. Jedním z těchto předpokladů byla německá představa rivality mezi Židy a Němci jako dvou nejschopnějších ras, které mezi sebou soupeří o světovou dominanci. Začalo vznikat soupeření, které vyústilo v konflikt. Třetí říše vnímala Židy jako nákazu, mor, epidemii, které je třeba se zbavit. Rozhodli se pro perzekuci židovského národa, aby nenakazil celý svět. Docílili rozhodnutí, že i jen jediný člověk může škodit celé společnosti. Avšak Židé nebyli jediní, kterých se perzekuce dotkla. Obdobně byla nasměrována i proti Romům, zejména z důvodu přesvědčení o jejich méněcennosti.²⁷

---

²⁵ Srov. Robert PROCTOR: *Rasová hygiena*, Praha 2009, s. 52.

²⁶ Srov. Tamtéž, s. 51.

²⁷ Srov. Petr BAKALÁŘ: *Tabu v sociálních vědách*, Praha 2003, s. 251.

3 Lékařství v době nacismu

V předchozí kapitole jsme se věnovali především vyústění konfliktu se Židy a dalšími, podle Třetí říše, podřadnými rasami. V kapitole *Lékařství v době nacismu* budeme sledovat, jak se postupně vytrácel předmět konfliktu, a sice že všechny rasy kromě árijské jsou špatné, a budeme se zaměřovat především na postoj společnosti k tomuto stanovisku a také na postoj Adolfa Hitlera k vědě a lékařství. Také se budeme zabývat pohledem lékařů, kteří se účastnili experimentů v koncentračních táborech. Nabízí se otázka, zdali lékaři vůbec věděli, k čemu byli vybráni? A do jaké míry prostoupila nacistická rasová ideologie německou lékařskou profesí? Podle teorie René Girarda vyžaduje obětní proces jistý stupeň neznalosti. Je tedy možné, že nacističtí lékaři opravdu nevěděli, čeho se dopouští? Souvisela jejich nevědomost s upřímnou vírou v provinění obětí? Nebo byli sami obětí perzekučních představ Třetí říše? Ze záznamů ze soudních procesů, které probíhali v Norimberku v letech 1946 – 1947 s lékaři vyplývá, že se při výslechu všichni shodli, že nenesou žádnou vinu.²⁸ Kdo tedy byl skutečnou obětí?

Sám Hitler byl v době nacismu oslavován jako lékař německého národa a o své revoluci mluvil jako o konečném kroku v překonání historicismu a poznání čistě biologických hodnot. V roce 1933 se Hitler spolu s německými lékaři postavil do předvoje řešení rasové otázky. Rasová hygiena měla být podle něj úkolem pro německé doktory.²⁹

Hitler záhy po svém nástupu k moci pochopil, že věda pro něj bude základním prostředkem dosažení cílů. Věděl, že vědci a odborníci hrají v rasovém společenství svou roli: vynalézají zbraně, zlepšují komunikační prostředky, upevňují rasovou hygienu. Hitler byl přesvědčen o tom, že silnější rasy by měly mít lepší vybavení, být kvalitněji ozbrojeny a měly by více pečovat o svůj zdravotní stav, aby lépe uspěly v konfrontaci se slabšími. Milosrdenství a soucit byly pro tyto účely nepřijatelné a v přímém rozporu se zákony přírody, s tzv. biologickým realismem. Umožňují totiž slabým, aby se množili, a tak kontaminovali nadřazené rasy. Podle Girarda a teorie mýtů je lepší, aby zemřel jeden národ, než aby kontaminoval celý svět, avšak kdybychom se na to podívali z pohledu evangelia, zjistili bychom, že Bible odsouzení obětního beránka odsuzuje. Evangelia na rozdíl od mýtů odsuzují perzekuci, vidí největší lež a zlo v davu. Právě dav vede k mechanismu obětního

---

²⁸ Srov. Vivien SPITZ: *Ďáblovi doktoři*, Praha 2009, s. 86.

²⁹ Srov. Robert PROCTOR: *Rasová hygiena*, Praha 2009, s. 73.

beránka, touží vyčistit společenství od nečistého Žida. Žid je nepřítel, je to velký lhář, je někým, kdo znečišťuje společnost. Pokud by Žid zvítězil, bylo by pohřbeno celé lidstvo. Dav společně v popředí s Hitlerem dospěl k rozhodnutí Židy odloučit od ostatních lidí a donutit je k obývání nehostinného teritoria.³⁰ Čím více je menšina vzdalována od většinové společnosti a společenského postavení, tím je možnost perzekuce pravděpodobnější. Už v prvních měsících po nástupu nacistického režimu se začaly odehrávat zásahy proti Židům. Poté, co se Hitler dostal k moci, se příslušnost k německému státu začala odvozovat od členství v nacistické straně a tím propukl počátek árizace německé společnosti. Roku 1933 dopadl na Židy zákaz působení ve veřejné správě a advokacii, komise nařídila místním pobočkám strany, aby organizovaly bojkot židovských obchodů a firem, a jednotky SA a SS zablokovaly židovským právníkům, lékařům a obchodníkům vstupy do jejich kanceláří, ordinací a obchodů. V roce 1935 se podle norimberských zákonů stali Židé občany druhé kategorie a v roce 1938 už nesměli vykonávat žádné funkce ve sféře obchodu, medicíny a práva.³¹ K odchodu z Německa mělo Židy přimět neustálé vytlačování z veřejného života.³² Nacistická rasová politika let 1939 – 1940 byla a je spojována se zmatečností a krajní krutostí.³³

3.1 Nevědomost nebo profesní rivalita?

„Každý jedinec dovede pracovat jen s omezeným množstvím informací.

Čím více vidíme do dalek, tím hůře vidíme na blízko.“³⁴

Pokud se na lékařství v době nacismu budeme dívat skrz teorii René Girarda, zjistíme, že přesně zapadá do mímétického mechanismu. Což se nám v této kapitole, která se bude zabývat především vstupem lékařů do nacistické strany, ukáže. Můžeme být přesvědčeni o tom, že lékaři, kteří se zapojovali do programu rasové hygieny, eugeniky či do experimentování na lidech v koncentračních táborech, dělali toto z vlastní vůle nebo přesvědčení, že není žádná jiná správná volba, avšak co když většina lékařů byla zpracovávána hned od samého začátku svého studia? Člověk se přeci nerodí zlým, to, co nás nejvíce ovlivňuje, je společnost sama. Ale co když se společnost cítí ohrožena? Tak jako se německá společnost cítila ohrožena Židy?

---

³⁰ Srov. Timothy SNYDER: *Černá zem*, Praha 2015, s. 18-19.

³¹ Srov. Tamtéž, s. 49.

³² Srov. Tamtéž, s. 50.

³³ Srov. Tamtéž, s. 108.

³⁴ Cit. Andrej DRBOHLAV: *Psychologie masových vrahů*, Praha 2015, s. 107.

Podle mímétické teorie vyžaduje obětní proces jistý stupeň neznalosti a někoho, kdo za nás odvede špinavou práci, v tomto případě lékaře SS, kteří byli mezi prvními přívrženci národního socialismu, což deklarovali ve volbách do Říšského sněmu, které vedly k Hitlerově nástupu k moci. Hitler patřil mezi manipulátory, který znal mechanismy obětování a s postranními úmysly lstivě obětoval nevinné, jako například duševně choré, tělesně a mentálně postižené atd. Avšak nikdy by k tomu nemohlo dojít, kdyby manipulátor neměl k dispozici masu lidí, která je ochotná se uzavřít do systému perzekučních představ, lidi schopné věřit v obětního beránka.

Už v roce 1929, na norimberském sjezdu strany národně socialistické, byla založena Liga národně socialistických lékařů, jejímž cílem měla být koordinace nacistické zdravotní politiky a poskytnutí odborníků nacistické straně ve všech oblastech veřejného zdraví, rasové hygieny a biologie. Liga nacistických lékařů měla příznivé ohlasy a ještě před nastoupením Hitlera k moci v roce 1933 do ní vstoupilo 2786 lékařů. Nacističtí lékaři začali zakládat místní pobočky, které se později rozšířily i do dalších zemí, včetně Číny, Argentiny, Finska a Nizozemí. V období mezi lety 1931 – 1945 bylo v Německu přibližně 90 000 lékařů, z toho bylo 23,3% Židů, 9% smíšeného (židovsko - německého) původu a celých 61,5% německých lékařů bylo „německé krve“, z nichž většina vstoupila do národně socialistické strany.³⁵

Avšak otázkou zůstává, proč vlastně lékaři nacismus podporovali a vstupovali do strany v tak hojném počtu? Jak je možné, že národní socialismus podporovali nejvíce mladí lékaři, kterým bylo 40 let a méně? Jedním z hlavních důvodů byl oportunistus: mnozí z nich se cítili ohroženi Židy a byli přesvědčeni, že pokud se jich zbaví, zbude více pracovních příležitostí pro *Nežidy*. Díky tomu mohlo hodně mladých, pracovně nevytížených, lékařů v prvních letech nacistického režimu profesně postupovat tak, že zabrali místa po Židech. Vezmeme-li v úvahu přelidněnost, finanční a hospodářskou krizi, která na lékařskou profesi doléhala v období před nástupem nacismu, spatříme zde opět spojitost s mímétickým mechanismem, jelikož nástup krize vyburcoval rivalitu mezi židovskou a německou společností. Šlo tedy především o krizi sociálnosti a její negativní naladění proti židovské společnosti.³⁶

---

³⁵ Srov. Robert PROCTOR: *Rasová hygiena*, Praha 2009, s. 74.

³⁶ Srov. Tamtéž, s. 103.

Ve 30. letech měli lékaři pocit, že problémy související s jejich profesí, by mohl vyřešit národní socialismus. Domnívali se, že nacisté by mohli zvrátit „degeneraci“ německé rasy tím, že sociální politiku postaví na rasové reformě a omezí přístup do profese. Mnoho lékařů doufalo, že jim nacistický režim dá širší pravomoci, což se po nástupu nacistů k moci také stalo.³⁷ V letech 1933 – 1945 zastávalo nejvyšší univerzitní funkce v Německu více lékařů než kdy předtím nebo potom. Lékařský výzkum byl významnou součástí nacistického pohledu na svět. Na nejprestižnějších pracovištích byl prováděn biologický výzkum a rasová věda si vydobyla místo na předních univerzitách a výzkumných institutech.³⁸

3.2 Školská reforma

V této kapitole se budeme zaměřovat na počátky rasové hygieny, genetiky a experimentů v souvislosti s reformou školství na univerzitách v Německu.

Reforma školství ve zdravotnictví se stala důležitou součástí nacistické politiky. V roce 1933 ministr propagandy Joseph Goebbels požadoval, aby se členové veškerých německých organizací vzdělávali v eugenickém způsobu myšlení. Začala růst podpora rasové hygieny na univerzitách a během 20. let se rasová hygiena stala pro všechny studenty lékařství součástí státní zkoušky, kterou musel každý student složit, aby mohl zakončit studium a začít praktikovat. Mezi hlavní témata rasové hygieny patřil výzkum krevních skupin, antropologická měření, výzkum dvojčat a genetika. Přesto rasoví hygienici jako Franz Lenz stále volali po rozšíření výuky. Sám Hitler v září 1939 nařídil založení německé univerzity v Poznani. Výzkum rasy zde patřil mezi priority. V tomto roce už školicími středisky po celé Říši prošlo 60% všech německých lékařů.³⁹ Jedním z těchto nejproslulejších středisek, který založila Liga národně socialistických lékařů, byla Škola SS pro vůdce lékařství založena v létě roku 1935 za účelem zajistit manuální, intelektuální a mravní školení nadějných mladých lékařů, sester a porodních asistentek. Kurzy trvaly většinou šest týdnů, účastníci během nich navštěvovali přednášky zaměřené na genetiku, rasovou hygienu, výživu a přírodní lékařství. Především však škola budovala charakter německého lékaře, který se měl stát „vůdcem svého národa“.⁴⁰

---

³⁷ Srov. Robert PROCTOR: *Rasová hygiena*, Praha 2009, s. 79.

³⁸ Srov. Tamtéž, s. 104.

³⁹ Srov. Tamtéž, s. 89.

⁴⁰ Srov. Tamtéž, s. 93.

V roce 1936 – 1937 byl založen Institut genetiky, jehož hlavním úkolem bylo seznamovat účastníky školení se základy genetické péče a péče o rasu. Nacházely se zde laboratoře pro možnost experimentální genetiky, vybavení na antropologická měření, identifikaci a určování původu.⁴¹ Nacisté založili celou řadu institutů dalších lékařských škol, včetně Lékařské akademie SS v Berlíně a speciální školy pro zdravotní sestry. V roce 1943 pak byly zvažovány plány na založení školy pro sestry, které by se staraly o děti narozené v rámci nacistického programu *Lebensborn* pro rozmnožování árijské rasy.⁴²

V této kapitole jsme se soustředili na rozvoj rasové hygieny, který se stal velmi podstatným pro další vývoj, který vedl k experimentům na lidech. Co začalo jako experimentální genetika na křížení octomilky obecné se nejprve změnilo v zákony o sterilizaci a poté na další, ještě horší pokusy. Pronásledovatelé věřili, že jde o dobrou věc, úmyslně nikdo nechce páchat zlo, avšak byli uzavřeni do klece perzekučních představ, ve které většina z nich zůstala až do příchodu Rudé armády roku 1945. Manipulovatelná masa potřebuje svého obětního beránka, někoho, koho by mohla perzekvovat a v tomto případě to byli především Židé.

---

⁴¹ Srov. Robert PROCTOR: *Rasová hygiena*, Praha 2009, s. 95.

⁴² Srov. Tamtéž, s. 97.

4 Experimenty na lidech za 2. světové války

4.1 Za hranice lidskosti?

Co je to lidskost? Je to něco, co má každý člověk v sobě? Je to kladná či záporná vlastnost? Nebo je to jenom něco, čím ospravedlňujeme své činy? Vraždy, násilí na lidech, znásilňování ve Rwandě, útoky, války, koncentrační tábory, to vše souvisí s námi, s lidmi. Ale jak si můžeme být jisti, že odlidšťováním nepřítele neodlidšťujeme sami sebe?

Podíváme-li se na Escherův obraz, který znázorňuje černé ďábly na bílém pozadí nebo naopak bílé anděly na černém pozadí, můžeme odhalit tři psychologické pravdy. Za první, svět je naplněn dobrem i zlem – vždy to tak bylo, je i bude. Za druhé, hranice mezi dobrem a zlem je propustná, mlhavá. A za třetí, není vyloučeno, že se z anděla může stát ďábel, a co je zřejmě ještě méně pochopitelné, i ďábel se může proměnit v anděla.⁴³ Pokud se pokusíme analyzovat Escherův obraz z hlediska mímétického mechanismu, mohli bychom první bod pojmut jako mýty versus evangelia. V mýtech se objevují všechny znaky, které předurčují někoho k oběti, aniž bychom si toho všimli. Nejvíce nás totiž upoutá především příslušnost oběti k nějaké etnické či náboženské menšině. Svět je naplněn představami o dobru a zlu a pro někoho to může být obětování jednotlivce ve prospěch společnosti, jako to aplikovali nacisté, nebo se na to můžeme podívat z pohledu antimýtu a zachovat se jako Ježíš a nechat devadesátdevět ovcí napospas a jít hledat tu jednu jedinou ztracenou i za cenu toho, že budeme ostatními nepochopeni či dokonce nenáviděni. V druhém bodě Escherův obraz poukazuje na tenkou hranici mezi dobrem a zlem, která je velmi křehká. V tomto případě zde můžeme vidět rozlíčený dav, který věří, že mu jde o dobrou věc, avšak již nevidí ony příčiny a především důsledky své nenávisti. Ve třetím bodě je nám ukázáno, že všichni děláme chyby a pokud se cítíme v ohrožení, tak namísto hledání chyb v sobě, je hledáme ve společenství. Oběti se z nařčení nemohou nikdy zcela vymanit a ospravedlnit. Otázkou tedy zůstává, zdali můžeme čekat, že lidé, kteří prošli koncentračním táborem, mohou ospravedlnit činy lékařů, kteří jim způsobovali tak hrozná muka, nebo je dokonce odpustit? A nebo se z obětí po skončení války stali ďáblové?

V této kapitole se budeme zaměřovat na experimenty, které se odehrávaly v koncentračních táborech za druhé světové války, v Osvětimi, v Dachau a Ravensbrücku.

---

⁴³ Srov. Philip ZIMBARDO: *Luciferův efekt*, Praha 2014, s. 27.

Představíme si osudy lidí, kteří se stali obětí nacistických perzekučních představ. Obětí, které byly nuceny podstoupit hrůzné pokusy a byly ve jménu vyšší lidskosti zbaveny lidskosti ještě předtím, než vůbec prošly branou koncentračního tábora.

Židé nebyli Třetí říší považováni za rasu, nýbrž jen za genetický omyl.⁴⁴ Byli jen nic, kterého je nutno se zbavit jakýmkoliv způsobem.

4.2 Eutanazie

Jedním z nástrojů zbavení se nepotřebných, obtížných spoluobčanů se stala právě eutanazie. Eutanazie si do srpna 1941 vyžádala životy nejméně 70 273 německých občanů. Při soudních procesech, které probíhaly v Norimberku mezi lety 1946 – 1947, se obžalovaní snažili eutanazii interpretovat jako akt milosti vůči lidem, kterým se stal život utrpením. Rozsáhlá dokumentace však dosvědčuje, že se nejednalo o humánní motivaci, nýbrž o snahu zbavit se nepotřebných spoluobčanů. Neobstály ani argumenty péče o „čistotu rasy“, protože reprodukci dědičně nemocných bylo již v roce 1933 účinně zamezeno zákonem o jejich sterilizaci. Roku 1935 na sjezdu NSDAP se problému eutanazie dotkl tehdejší „říšský vůdce lékařů“ Gerhard Wagner. Hitler Wagnerovi slíbil zavedení eutanazie, ale až po začátku války. Obával se totiž odporu církve, a proto se rozhodl zavést eutanazii, až budou podmínky příznivější a veškerý zájem bude upoután na bojiště a hodnota lidského života poklesne.⁴⁵

Položme si tedy otázku: Co je podle mímétické teorie potřeba k tomu, aby občané jedné společnosti nenáviděli příslušníky jiné skupiny natolik, aby byli schopni je segregovat, mučit nebo dokonce zabít? Především je nutné vybudovat představu nepřítele, což je psychologická konstrukce ukotvená pomocí propagandy hluboko v myslích a dokáže ty druhé přeměnit na „protivníky“.⁴⁶ Nacisté tedy vytvořili psychologickou kampaň, ve které se filmovými záběry a vyprávěním nejtěžších případů snažili vyvolat ošklivost a dojem, že duševně choří již nemají s lidskými bytostmi mnoho společného. Nacistům se podařilo vyvolat veřejný strach, kdy se i jedinci s nezávislými názory přizpůsobili mase a rozhodli se, že lidé s jakýmkoliv handicapem jsou „nehodní života“.⁴⁷

---

⁴⁴ Srov. Timothy SNYDER: *Černá zem*, Praha 2015, s. 108.

⁴⁵ Srov. Stanislav ZÁMEČNÍK: *Za hranicí lidskosti*, Praha – Litomyšl 2010, s. 19.

⁴⁶ Srov. Philip ZIMBARDO: *Luciferův efek*, Praha 2014, s. 35.

⁴⁷ Srov. Stanislav ZÁMEČNÍK: *Za hranicí lidskosti*, Praha – Litomyšl 2010, s. 20.

Organizační přípravy k usmrcování tělesně a mentálně postižených byly zahájeny na jaře 1939. V té době se také rozšiřovala eutanazie pro dospělé. Nacistická eutanazie měla sloužit především k likvidaci choromyslných, avšak při soudních procesech v Norimberku vyšlo najevo, že jako další měli přijít na řadu žebráci, tuláci, prostitutky, notoričtí alkoholici a „asociálové“.⁴⁸

Podle původního plánu měli být choromyslní zabíjeni injekcemi, avšak po zjištění, že jich budou desetitisíce, bylo rozhodnuto použít kysličníku uhelnatého. Na řadu zde přicházelo opětovné snižování finančních nákladů. Do komor, maskovaných jako sprchové koupelny, se vešlo až padesát lidí, plyn byl dovnitř vháněn rourou z tlakové nádoby a proces usmrcování bylo možno pozorovat kukátkem nebo utěsněným oknem. Jinak tomu bylo při eutanazii dětí, které byly usmrcovány morfiem nebo barbituráty a také hladem.⁴⁹ V roce 1941 byl Hitler nucen zastavit eutanazii na popud münsterského biskupa Clemense Augusta, který označil eutanazii za vraždu a její iniciátory za vrahy. Eutanazie dětí však probíhala až do konce války. Zavražděno takto bylo okolo pěti tisíc dětí. Podobně probíhala, v omezenějším měřítku, i eutanazie dospělých, kde se místo plynových komor používalo injekcí, smrtelných dávek medikamentů a hladu.⁵⁰

4.3 Experimenty se skvrnitým tyfem

Skvrnitý tyfus neboli skvrnivka je zhoubnou chorobou, která je přenášena vešmi a daří se jí především v nehygienickém prostředí při velké koncentraci lidí. Skvrnitý tyfus dokázal nejednou zredukovat počty vojáků hlavně vzhledem k špatným válečným táborovým podmínkám. Nacisté zpočátku podceňovali nebezpečí skvrnitého tyfu, avšak na přelomu let 1941 – 1942 se začal šířit mezi německými vojáky, kteří byli nuceni přetrvávat dlouhodobě v primitivních podmínkách s omezenými hygienickými možnostmi. V únoru 1942 dosáhl počet onemocnění ve Wehrmachtu asi 10 000 a počet zemřelých 1 300. Hrozivější situace nastala v zázemí, kde nacisté sami podmínky pro epidemie vytvořili, zejména v zajateckých táborech a v židovských ghettech. Nákaza pronikla i do koncentračních táborů Osvětim a později i do Neuengamme. Umírali sovětští zajatci, Židé, političtí vězni, ale zároveň i německý

---

⁴⁸ Srov. Stanislav ZÁMEČNÍK: *Za hranicí lidskosti*, Praha – Litomyšl 2010, s. 21.

⁴⁹ Srov. Tamtéž, s. 24.

⁵⁰ Srov. Tamtéž, s. 26.

strážní personál a civilní obyvatelstvo.⁵¹ Právě úmrtnost strážního personálu vyburcovalo zaměstnance koncentračních táborů k tomu, aby se snažili vynalézt spolehlivou vakcínu.

Očkovací látky, které byly později vynalezeny, nebyly dostatečně vyzkoušeny a výsledky pokusů na zvířatech nebyly pokládány za spolehlivé. Začalo se tedy s pokusy na vězňích koncentračních táborů.⁵² Smyslem těchto pokusů bylo vyhodnotit jednotlivé vakcíny proti tyfu, žluté zimnici, černým neštovicím, paratyfu A a B, choleře a úplavici. Experimentu bylo podrobena 729 vězňů z nichž 154 zemřelo. Mezi obvyklé symptomy tyfu patřilo zuřivé šílenství, delirium, odmítání potravy a smrt.⁵³

Vězni neměli tušení, že byli infikováni skvrnitým tyfem. To dokazuje i přímé svědectví Arnolda Nováka, který byl vězněm v koncentračním táboře v Osvětimi. Za dobu svého pobytu tam překonal tři karantény. Na různé experimenty byli vybíráni zdraví, dobře stavění muži.

„Naočkován skvrnitým tyfem jsem byl hned po příjezdu do Osvětimi. Přivedli mě na blok 7, na prsa mi přivázali obvaz s vatou, která byla infikovaná od lidí, kteří byli infikováni skvrnitým tyfem. Ležel jsem tam a čekal. Pochopitelně jsem skvrnitý tyfus chytil. Lékaři SS nás nazývali „muzlmann“, to je člověk prakticky odsouzený zemřít. Na bloku 7 jsem strávil asi 4 dny, dostal jsem se z toho bez léku. Celý blok pak odvezli do plynu a já jediný jsem stál na nádvoří už poslední...“⁵⁴

Očkování skvrnitým tyfem byl jeden z nejfrekventovanějších experimentů. Z úryvku je zřetelné, že velmi záleželo na odolnosti člověka proti infekci. Také to dokazuje to, že někteří vězni umírali po prvním nakažení, avšak pan Novák si pravděpodobně vypěstoval látky proti tyfu a ačkoliv byl nakažen celkem třikrát, dokázal přežít. Je zde také vidět, že v této době nebylo už na oběti pohlíženo jako na bytosti plně lidské, byla to nečistota sama, byli bráni spíše jako zvířata, která mají lidskou DNA a lepší předpoklady k tomu, aby se na nich léky testovaly. Jediná jejich hodnota spočívala v tom, že poskytli své tělo jako testovací prostředí

---

⁵¹ Srov. Stanislav ZÁMEČNÍK: *Za hranicí lidskosti*, Praha – Litomyšl 2010, s. 110.

⁵² Srov. Stanislav ZÁMEČNÍK: *Za hranicí lidskosti*, Praha – Litomyšl 2010, s. 110 - 111.

⁵³ Srov. Vivien SPITZ: *Ďáblovi doktoři*, Praha 2009, s. 240 – 245.

⁵⁴ Cit. Interview s Arnoldem Novákem, /14. 1. 2016/, *Archiv vizuální historie USC Shoah Foundation* zpřístupněný v Centru vizuální historie Malach při Univerzitě Karlově v Praze s podporou infrastruktury LM2010013 LINDAT/Clarín.

k vývoji léku proti tyfu. Vakcína byla vyráběna z různých materiálů, např. ze žloutků z vajec, z tekutiny, která se nacházela v plicích králíků apod. Výsledky pokusů prováděných na vězních koncentračních táborů byly projednávány na různých kongresech německé lékařské vědy. Kromě výsledků experimentů se na jednom kongresu přihlásil o slovo profesor Gerhard Rose, který se postavil proti pokusům na lidech. Avšak byl jediný, kdo tuto tezi vyslovil nahlas a postavil se tak proti ostatním lékařům a profesorům na stranu oběti. Můžeme zde opět vidět souvislost s evangeliem podle René Girarda, avšak odpovědí mu bylo pouze popírání viditelné pravdy o ubližování obětních beránku ve smyslu mýtu, který více skrývá, než odhaluje. Lékaři mu oponovali, že pokusy byly vykonávány na zločincích odsouzených k trestu smrti, na Cikánech a na Polácích a „Poláci vlastně nejsou lidi.“⁵⁵ Lékaři SS toto odůvodnění brali jako ospravedlnění svých činů. Ačkoliv se snažili nalézt lék, epidemie skrvnitého tyfu nebyla v koncentračních táborech nikdy zcela potlačena a mnoho nakažených vězňů skončila v plynových komorách.

4.4 Experimenty s malárií

Experimenty s malárií probíhaly v koncentračním táboře Dachau přibližně od února 1942 do dubna 1945. Experimenty byly prováděny zhruba na 1084 vězních, nejprve na vězních z trestního oddílu, poté na polských kněžích, pak Rusech, Italech a jiných různých národnostech. Osoby, na kterých byly pokusy uplatňovány měly být ve slušném zdravotním stavu a nesměly už dříve prodělat malárii nebo syfilis, většinou se však pokusy prováděly na obětech, které připomínaly spíše kostlivce. Před samotnými experimenty musely prodělat několik krevních rozborů, podle kterých se rozhodlo, zdali mohou být využity k pokusům s malárií. Infikovány byly buď nitrožilní injekcí virulentní krve nebo přímým poštípáním nakažených komárů, kteří nemoc přenášeli. Kvůli nedostatku nakažené krve byla každý měsíc nakažena skupina tří až pěti vězňů. Nakaženým se během několika dnů neustále měnila teplota a pulz. Byli neustále pod dohledem a veškeré změny se zaznamenávaly do jejich chorobopisu. Nakažení prodělávali v dalších několika týdnech malarické záchvaty a byli léčeni injekcemi, v nichž byly pokusné vakcíny pro léčení malárie.⁵⁶

Leo Michałowski prožil pokusy s malárií i experimenty s vysokou nadmořskou výškou a při soudních procesech v Norimberku podal svědectví týkající se těchto pokusů.

---

⁵⁵ Cit. Stanislav ZÁMEČNÍK: *Za hranicí lidskosti*, Praha – Litomyšl 2010, s. 122.

⁵⁶ Srov. Stanislav ZÁMEČNÍK: *Za hranicí lidskosti*, Praha – Litomyšl 2010, s. 75.

„...dva nebo tři týdny po spuštění, jsem měl první malarický záchvat. Mívali jsme je často a dostávali jsme na ně různé léky – léky proti malárii. Vpíchl mi celkem devět injekcí, každou hodinu jednu, a pak druhý den dalších sedm injekcí. Měl jsem tehdy najednou pocit, že mi někdo rve srdce z těla. Začínal jsem přicházet o rozum. Zcela jsem ztratil schopnost ovládat vlastní jazyk – schopnost hovořit...“⁵⁷

Tento výňatek ukazuje na to, že vězni nákazu malárií přežívali, avšak to, co je zabíjelo, byly právě pokusy o léčbu infekce. Dostávali injekce s různými vakcínami, které mimo jiné způsobovaly ochabnutí svalů, horečky a v některých případech i smrt. Tyto pokusy prováděl především doktor Schilling, který se snažil do výzkumu zahrnout všechny dostupné kmeny malárie, kterých je velmi mnoho. V Norimberku proti dr. Schillingovi svědčil doktor Joachim Mrugowsky, šef Hygienického institutu zbraní SS, který vypověděl, že se nepodařilo dosáhnout univerzální imunity vůči malárii, pouze imunity vůči některým jejím kmenům, kterých je ale velmi mnoho, takže výsledky těchto pokusů byly téměř nulové. Sám Schilling u soudu vypověděl, že netušil, že většina vězňů, na kterých byly pokusy prováděny byli kněží a omlouval své jednání tím, že vězně pouze očkoval proti malárii. Avšak v Norimberku byly předloženy důkazní materiály a záznamy z těchto pokusů, ve kterých se experimenty popisovaly. Schilling ve své výpovědi neprojevoval lítost nad oběťmi, které zabily jeho experimenty, nýbrž pouze nad tím, že dokumenty prokazující jeho vinnu, nebyly spáleny. Profesor dr. Claus Schilling byl odsouzen k trestu smrti a následně popraven.⁵⁸ Je nutno zmínit, že dr. Schilling neměl ani před popravou touhu se omluvit. Věřil tomu, že vše co udělal bylo pro dobrou věc. René Girard chápe mýtus jako příběh, který komunita vypráví o svém původu, kde zamlčují nejhorší činy, které spáchala. Vždyť samotný mýtus má stejný kořen slova jako *mute*, čili němý nebo mlčící.⁵⁹ Je tedy možné že Schilling sám sobě zamlčel násilnou povahu svých činů? Možná to byla určitá obrana proti svému svědomí. Jeho vědomí mu jistě nepřímo naznačovalo násilnou povahu jeho činů, avšak pokud Schilling sám nechtěl, tak se pravdě nikdy neotevřel.

---

⁵⁷ Cit. Vivien SPITZ: *Ďáblovi doktoři*, Praha 2009, s. 150.

⁵⁸ Srov. Stanislav ZÁMEČNÍK: *Za hranicí lidskosti*, Praha – Litomyšl 2010, s. 77 – 80.

⁵⁹ KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. 1. vyd. Brno 2008, s. 71.

4.5 Experimenty na dvojčatech

Mezi pravděpodobně nejznámější patří experimenty na dvojčatech prováděné Josefem Mengelem. Tento muž ročníku 1911 byl v roce 1943 poslán do Osvětimi, kde v tu dobu bylo umístěno skoro 140 000 vězňů. Mengele byl známý tím, že se neustále pouštěl do nových úkolů a svůj zájem směřoval především k zvýšení plodnosti německých žen a zdokonalení rysů árijské rasy. Snažil se změnit barvu očí pomocí vstříkávání barviv, ale výsledkem byla pouze infekce a slepota. Také se snažil určit, které vady jsou dědičné a které získané vlivem prostředí. K tomu byl nejvhodnější srovnávací výzkum dvojčat. Měřil jejich tělesné proporce jako např. velikost lebky, prováděl na nich chirurgické zákroky, většinou bez anestetik a výjimkou nebyla ani lumbální punkce či transfuze krve mezi dvojčaty. Poslední fází jeho experimentů byla pitva, při níž srovnával vnitřní orgány sourozenců. Oči a orgány zajímavých subjektů byly posílány do Ústavu císaře Viléma k von Verchürovi. Stejně tak posílal do ústavu celé lidské kostry. Jednalo se o ostatky lidí s nějakými tělesnými defekty, např. o lidi s hrbem či trpasličího vzrůstu.⁶⁰

Svůj hrůzný zážitek popsal pan Jiří Fišer, narozen spolu se svým bratrem Josefem Fišerem 7. ledna 1936 v České Třebové. Společně byli vybráni doktorem Mengelem, k jeho experimentům na dvojčatech. Zkoumal jejich rysy, končetiny, barvu kůže, vlasů a očí a také posuzoval, zda na ně účinkuje stejně očkovací látka. Pracoval na tom, aby ženy v Německu rodily dvě a více dětí a „méněcennou rasu“ se snažil zlikvidovat. Dr. Mengele si říkal filozof i antropolog. Prováděl pokusy jako antropolog, ale byl to zároveň velmi krutý doktor s neomezenou mocí. Ze začátku Mengele neměl o dvojčata zájem. Ten projevil až v roce 1944, pravděpodobně na žádost Třetí říše. Před tímto rokem zahynulo v koncentračním táboře Osvětim mnoho dvojčat.

„... Mengele si nás odvezl autem. V baráku pro dvojčata se nám zlepšila strava, dostávali jsme kostky cukru, asi abychom déle vydrželi. Ke konci války se dělali anatomicko-patologické pokusy. Zlikvidoval několik dvojčat od novorozenců do šestnácti let. Vše odesílal jako válečný materiál do Berlína, kde dál pokračovali na pokusech. Za to dostal uznání. Jediná věc, co dělal s láskou byly výsledky experimentů. V baráku jsme měli volnost, mohli jsme se pohybovat po lágru. Viděli jsme velké haldy „koster“, co se pohybovaly. Mysleli jsme, že

---

⁶⁰ Srov. Gerald L. POSNER: *Mengele – anděl smrti*, Praha 2007.

dokud jsme zajímaví pro doktora, máme šanci se dožít konce války. Tenkrát nám bylo 8 let. Dělalí jsme různé práce, zametali jsme, uklízeli jsme, dělali jsme úpravy okolního terénu. Čas byl velmi zdlouhavý, bylo to nedobrovolné vězení. Podmínky byly ve stravě lepší (marmeláda, koňská uzenina, plátek sýru). Rudolf Höss pořádal různé hostiny a na úkor hostin byli ostatní ošizeni na jídle. V barácích nebyly zdravotní sestry, ale byli tam maďarští lékaři, kteří odpovídali za přesnost měření. Na vyšetření jsme chodili s bratrem, jeden bez druhého by nic neznamenal. Brali jsme to jako preventivní prohlídku, ačkoliv nám bylo divné, že nám berou tolik krve. Brali jsme to jako nutné zlo. Mengele byl mladý člověk, který rozhodoval o životě a o smrti...“⁶¹

V doktoru Mengelovi alias Andělu smrti, jak se mu přezdívalo v koncentračních táborech, můžeme vidět prototyp toho, jak se anděl mění v ďábla. Mengele nejprve studoval antropologii, poté se zhlédl v genetice a lékařství a Osvětim byla pro něj v tu dobu nejideálnějším místem. Můžeme se domnívat, že se sám nechal strhnout davem a začal věřit, že lidi v koncentračních táborech jsou skutečně vinní, že oni způsobili epidemie, hladomor, hospodářské krize, však už pojem krize pochází z řeckého „*kríno*“, což v překladu znamená soudit, posuzovat ale zároveň i odsuzovat. A to přesně Mengele udělal, odsoudil vězně a nacházel uspokojení v jejich mukách, pohrával si s nimi a ve víře dobra na nich uskutečňoval své experimenty.

Mengele, posedlý svými pseudovýzkumy, nikterak nedbal na utrpení svých obětí. Vězeňkyním, které byly zastřeleny u Černé zdi mezi bloky 10 a 11 nechal odříznout poprsí a stehenní svaly, které si pak uchovával pro své experimenty. Údajně měl stát i na břiše těhotných žen, dokud nedošlo k vypuzení plodu.⁶²

17. ledna 1945 Mengele opouští Osvětim a nařizuje zničení svých záznamů o experimentech. Poté prchá na západ, kde se připojuje k ustupujícím jednotkám Wehrmachtu. V té době už byl Mengele na seznamu hlavních válečných zločinců. V roce

---

⁶¹ Cit. Interview s Jiřím Fišerem, /14. 1. 2016/, *Archiv vizuální historie USC Shoah Foundation* zpřístupněný v Centru vizuální historie Malach při Univerzitě Karlově v Praze s podporou infrastruktury LM2010013 LINDAT/Clarín.

⁶² Srov. Gerald L. POSNER: *Mengele – anděl smrti*, Praha 2007.

1959 uprchl do Paraguaye a do Brazílie, kde se 7. února 1979 utopil ve vlnách Atlantiku. Josef Mengele nebyl nikdy dopaden.⁶³

4.6 Experimenty s regenerací kostí, svalů, nervů a transplantace kostí

Mezi jedny z nejsadističtějších experimentů patřily experimenty s regenerací kostí, svalů, nervů a transplantací kostí, které byly prováděny v ženském táboře Ravensbrück.

Z těl vězňů byly vyňaty části velkých kostí, nohy odříznuty v kyčlích, paže odděleny včetně lopatek. Svaly a nervy vypreparovali nacističtí lékaři ze zdravých táborových vězňů, aby se je pokusili transplantovat do těl jiných vězňů. Těm, kteří tyto pokusy přežili přinesly zmrzačení a trvalou invaliditu, avšak většinou končily smrtí. Tyto pokusy byly prováděny na mladých, zdravých polských vězeňkyních. Od konce roku 1942 bylo v následujících měsících těmto experimentům podrobena až dvacet vězeňkyň.⁶⁴

V prosinci roku 1946 přijela z Varšavy do Norimberku sedmatřicetiletá Polka Władysława Karoľewska, na které byly prováděny pokusy se sulfanilamidem i experimenty s regenerací kostí, svalů a nervů. Władysława svědčila před soudem a identifikovala obžalované lékaře Gebhardta, Oberhäuserovou a Fischera, který ji od srpna 1942 operoval celkem šestkrát.⁶⁵

Władysława Karoľewska, narozena 15. března 1909:

„Čtrnáctého srpna 1942 mě zavolali do nemocnice v Ravenbrücku a napsali mé jméno na kus papíru. Kromě mne zavolali do nemocnice ještě osm dalších dívek. Volali nás v čase, kdy se konaly popravy, a já myslela, že mě popraví také, protože některé dívky potom zastřelili. V nemocnici mě strčili do postele a pokoj, do kterého mě umístili, zamkli. Pak přišla německá sestra a dala mi injekci. Po té injekci mi bylo špatně a zvracela jsem a byla jsem velmi slabá. Pak mě odvezli na operační sál. Když jsem nabyla znovu na chvíli vědomí, ucítla jsem silnou bolest v noze. Pak jsem znovu omdlela. Když jsem se ráno probírala, všimla jsem si, že mám nohu v sádře od kotníku až po koleno, a ta noha mě velmi bolela a měla jsem vysokou horečku. Bolest se neustále stupňovala a narůstala

⁶³ Srov. Gerald L. POSNER: *Mengele – anděl smrti*, Praha 2007.

⁶⁴ Srov. Vivien SPITZ: *Ďáblovi doktoři*, Praha 2009, s. 158.

⁶⁵ Srov. Vivien SPITZ: *Ďáblovi doktoři*, Praha 2009, s. 163.

také horečka a následujícího dne jsem si všimla, že mi z nohy vytéká nějaká tekutina. Třetího dne mě odvezli do převlékárny, kde jsem znovu uviděla doktora Fischera. Oči mi zakryli plachtou a nevěděla jsem, co se mnou dělají, znovu jsem ale cítila velkou bolest a měla jsem pocit, že mi z nohy něco vyřezávají... O dva týdny později nás znovu odvezli na sál, kde se operovalo, a položili na operační stůl. Sundali nám obvazy a to bylo poprvé, co jsem spatřila svou nohu. Rány byly tak hluboké, že jsem viděla kost...“⁶⁶

Tyto pokusy měly pravděpodobně vyřešit problém regenerace kostí nebo případnou transplantaci kostí. Je možné, že štěp z holenní kosti byl transplantován do kosti jiné osoby, nebo došlo k výměně štěpů mezi dvěma osobami.⁶⁷ Ačkoliv doktor Fischer při soudním procesu vypověděl, že právě díky transplantací kostí bylo zachráněno několik osob, důkazy z příslušných materiálů tomu nenasvědčovaly. Obžalován dr. Fischer byl odsouzen k doživotnímu vězení, Oberhäuserová k dvaceti letům odnětí svobody a doktor Gebhardt k trestu smrti a následně popraven.⁶⁸

4.7 Experimenty s podchlazováním

Experimenty s podchlazováním byly uskutečňovány od srpna 1942 přibližně do května 1943 v koncentračním táboře Dachau, především na objednávku německé Luftwaffe. Stalo se tak poté, co v Dachau byly v květnu 1942 ukončeny výškové pokusy.⁶⁹ Bylo při nich zkoumáno, jakým způsobem by měli být ošetřováni ti, kdo byli vystaveni nízkým teplotám a mrazu. Smyslem experimentů bylo vyzkoušet způsoby, jak znovu zahřát na normální tělesnou teplotu silně podchlazené příslušníky Luftwaffe a Wehrmachtu.⁷⁰

Pokusy byly uskutečňovány dvěma způsoby: podchlazování pomocí studené vody a podchlazování v „suchých“ komorách. Těchto experimentů se zúčastnil pomocník z řad vězňů koncentračního tábora Walter Neff, který byl v letech 1946 – 1947 vyslýchán v Norimberku.⁷¹

---

⁶⁶ Cit. Vivien SPITZ: *Ďáblovi doktoři*, Praha 2009, s. 169 - 170.

⁶⁷ Srov. Tamtéž, s. 176.

⁶⁸ Srov. Stanislav ZÁMEČNÍK: *Za hranicí lidskosti*, Praha – Litomyšl 2010, s. 98.

⁶⁹ Srov. Tamtéž, s. 61.

⁷⁰ Srov. Vivien SPITZ: *Ďáblovi doktoři*, Praha 2009, s. 129.

⁷¹ Srov. Tamtéž, s. 130.

„Vany byly naplněny vodou a pak do nich byl přidáván led, dokud neměla voda tři stupně. Pokusné osoby na sobě měly buď leteckou kombinézu, nebo je do ledové vody umístili nahé... Když byly pokusné osoby při vědomí, trvalo vždy nějaký čas, než na ně začala působit takzvaná podchlazovací narkóza. Snižování tělesné teploty na třicet dva stupňů Celsia představovalo pro pokusnou osobu otřesný zážitek. Při této teplotě vězni ztráceli vědomí. Následně byli podchlazováni až na dvacet pět stupňů.

Smrt nastávala v okamžiku, kdy byli vězni oživováni a kdy jejich tělesná teplota klesla ještě víc a jim selhalo srdce. V podtlakové komoře nebylo možné přičíst smrt náhodě, jednalo se o úmyslnou vraždu.“⁷²

U těchto experimentů se kladl důraz především na to, jak co nejúčinnějším způsobem zachránit lidi postižené mrazem a jak je co nejrychleji prohřát. Dále se zkoumalo, které tělesné orgány jsou chladem nejrychleji paralyzovány a co je vlastní příčinou smrti. A nakonec jaké jsou optimální možnosti ochrany proti studené vodě. Ve výsledku bylo zjištěno, že pokusná osoba podlehne studené vodě, pokud má zároveň s tělem ponořený zátylek a mozkový kmen, ale pokud dosáhlo podchlazení 28°C, umírala pokusná osoba vždy. Také bylo ukázáno, že po vyjmutí podchlazené osoby ze studené vody je efektivnější rychlé prohřívání než pomalé z důvodu, že vnitřní tělesná teplota po vytáhnutí z vody dále klesá. Délka života ve studené vodě činila asi 70 minut, avšak oděv tuto dobu dokázal zdvojnásobit.⁷³

Tyto experimenty byly pro ozbrojené síly velmi prospěšné a přinesly mnoho výsledků, které byly aplikovány na piloty a námořníky německé Luftwaffe a dalších a pomohly zachránit mnoho jejich životů.

4.8 Experimenty simulující pobyt ve velkých výškách

V roce 1941 zaostávaly stíhací letouny německé Luftwaffe v dosažení výšky za britskými letouny. Bez pokusů na lidech bylo těžké ověřit, za jakých podmínek je člověk schopen ve velkých výškách pracovat a jaké jsou možnosti záchrany při dekompresi a při seskoku padákem. Experimenty měly tedy za úkol zjistit, za jakých okolností a na jak dlouhou

---

⁷² Cit. Vivien SPITZ: *Ďáblovi doktoři*, Praha 2009, s. 133.

⁷³ Srov. Stanislav ZÁMEČNÍK: *Za hranicí lidskosti*, Praha – Litomyšl 2010, s. 64.

dobu je člověk schopen přežít bez kyslíku.⁷⁴ Pokusy byly prováděny v táborovém komplexu Dachau přibližně od března 1942. Muže, kteří byli experimentu podrobeni, uzavřeli jejich vězňové do vzduchotěsné podtlakové komory, ve které byly napodobeny atmosférické podmínky a tlak panující ve výškách okolo dvaceti tisíc metrů. Podtlakové komory jim dodávala právě Luftwaffe. Při pokusech, kterých se zcela dobrovolně ujal dr. Sigmund Rascher, bylo zároveň vyzkoušeno, zda je lidské tělo schopno odolat extrémnímu chladu, což jsme si popsali v předchozí kapitole. Zároveň se zkoumalo působení mořské vody, čímž se budeme zabývat v následující kapitole.⁷⁵

V Dachau byly uskutečňovány celkem čtyři typy pokusů. Nejprve se zkoumal pomalý sestup s kyslíkem, poté pomalý sestup bez kyslíku následovaný pádem bez kyslíku a nakonec pádem s kyslíkem. Pro tyto pokusy bylo vybráno přibližně dvě stě mužů, kteří byli označováni jako *Versuchsperson*, což v překladu znamená pokusná osoba. Jednalo se především o Rusy, ruské válečné zajatce, Poláky, Židy a německé politické vězně.⁷⁶ Tito vězni byli odsouzeni k smrti a právě tento fakt sloužil lékařům SS k ospravedlnění činů, které na nich páchali. Věřili, že oběti jsou skutečně vinné a oni že dělají pro společnost prospěšnou věc. Toto ospravedlnění je zbavilo pocitu viny, ačkoliv především Židé byli odsouzeni k smrti z důvodu zločinu proti čistotě rasy, což představovalo sňatek mezi árijcem a neárijcem nebo sexuální styk mezi nimi.

Při soudních procesech v Norimberku se obžalovaní lékaři přiznali k tomu, že experimenty prováděné na vězňích vedly ve většině případů k smrti pokusné osoby, avšak stále necítili vinu za usmrcování „kriminálních“. O jejich vině byli přesvědčeni ještě více, poněvadž se mnoho vězňů do experimentálního programu přihlásilo dobrovolně. Doufali totiž ve své omilostnění. To se ale nikdy nestalo. Lékaři své jednání omlouvali i tak, že vězni při pokusech netrpěli. Nalezené fotografie však svědčí o opaku. Vězni měli zkroucenou tvář, vykulené oči a tělo měli v podivné poloze. Jejich utrpení dokazují i zprávy z pitvy, která se prováděla ihned po smrti vězně. Dalším argumentem, který obžalovaní lékaři uváděli, byl „vyšší zájem státu“. Stát nemohl dopustit „prznění“ ras, které by nastalo. Společnost musela být očištěna v zájmu dobra a čistoty státu, za což zaplatilo nespočet Židů. Tímto argumentem

---

⁷⁴ Srov. Stanislav ZÁMEČNÍK: *Za hranicí lidskosti*, Praha – Litomyšl 2010, s. 48.

⁷⁵ Srov. Vivien SPITZ: *Ďáblovi doktoři*, Praha 2009, s. 110.

⁷⁶ Srov. Vivien SPITZ: *Ďáblovi doktoři*, Praha 2009, s. 112.

se neomlouvaly pouze tyto experimenty, ale celkové uvěznění statisíců osob v koncentračních táborech a vyvražďování milionů Židů.⁷⁷

Jak jsme již zmínili na začátku, hranice mezi dobrem a zlem je velmi mlhavá, téměř propustná. Lékaři SS ze začátku prováděli experimenty opravdu pouze na odsouzených v zájmu vyššího dobra, avšak postupem času začali být otupělí k tomu, co dělají. Prováděli pokusy jeden za druhým na lidech, kteří se k tomu nejvíce hodili. Nezáleželo na tom, jestli byli či nebyli uvězněni právem či neprávem. Člověk sám a dobrovolně nepáchá zlo, ačkoliv se to tak může mnohým jevit. Proto je hranice mezi dobrem a zlem tak lehce překročitelná. Vězni v tom rozhodně nic dobrého neviděli. Pro ně to byla špatnost, která na nich byla páchána. Nacisté v této své práci naopak viděli vyšší cíl, který je měl zbavit neárijské rasy jednou provždy.

4.9 Experimenty s mořskou vodou

Experimenty s mořskou vodou se prováděly v koncentračním táboře Dachau na objednávku Luftwaffe a Kriegsmarine. Jejich snahou bylo vyvinout metodu, jak pomocí odsolování učinit mořskou vodu pitnou. Díky této metodě by mohli piloti Luftwaffe přežít delší dobu, pokud se se svým letounem zřítí do moře nebo seskočí padákem, stejně jako němečtí námořníci, jimž se podařilo zachránit poté, co byla potopena jejich loď. Tyto experimenty byly uskutečňovány od července do září 1944 na čtyřiačtyřiceti pokusných vězňích od šestnácti do devětačtyřiceti let.⁷⁸

Osoby podrobené těmto pokusům byly rozděleny do čtyř skupin. První skupina nedostávala vůbec žádnou vodu. Druhá skupina dostávala pít pouze obyčejnou mořskou vodu. Třetí skupina pila mořskou vodu zpracovanou Berkovou metodou, označovanou jako berkatita. Tato metoda mořskou vodu sice neodsolovala, ale činila jí chuťově přijatelnější. Čtvrtá skupina dostávala odsolenou mořskou vodu. Samotný experiment měl drastický průběh, neboť podrobené osoby rychle ztrácely na váze, byly slabé a nebyly schopné chůze. Pití mořské vody dále způsobovalo žízeň a to je přivádělo do nepříčetného stavu, kdy zoufale křičely, či jen apaticky ležely.⁷⁹ Až koncem roku 1943 vyvinul dr. Konrad Schäfer metodu chemického odsolování mořské vody. I přesto, že byla tato metoda účinná, její použitelnost

---

⁷⁷ Srov. Vivien SPITZ: *Ďáblovi doktoři*, Praha 2009, s. 113.

⁷⁸ Srov. Vivien SPITZ: *Ďáblovi doktoři*, Praha 2009, s. 199.

⁷⁹ Srov. Stanislav ZÁMEČNÍK: *To bylo Dachau*, Praha 2003, s. 244.

byla velmi problematická, protože vyžadovala velké množství nedostatkového nitrátu stříbrného a filtrační zařízení, které pro letecké trosečníky nebylo vhodné.⁸⁰

Ačkoliv při těchto experimentech vězni velmi trpěli, úmrtí nebyla tak častá jako u jiných pokusů. Mnoho vězňů na následky tohoto experimentu zemřelo až několik dní po jeho skončení. Vězni tento pokus podstupovali dobrovolně, především z důvodu zlepšení stravy, vyhověno však bylo pouze první skupině a pouze v začátku experimentu. V závěrečných zprávách, ve kterých se projednávaly výsledky těchto pokusů, vypovídali i vězni, na kterých byly pokusy prováděny. Většina vězňů před lékaři, kteří na nich pokusy prováděli mluvili o experimentech a jejich výsledcích velice kladně, avšak později se zjistilo, že za zády lékařů hovořili zcela jinak. Výsledky experimentů byly velmi sporné. I přes mnohé spory schválili představitelé Luftwaffe používání Berkatitu u námořnictva, zatímco představitelé letecké medicíny měli vážné výhrady a namítali, že při použití Berkatitu, lze nejpozději do šesti dní očekávat zdravotní komplikace a do dvanácti dní smrt. Bylo tedy dohodnuto, že k ověření Berkovy metody budou provedeny pokusy v délce dvanácti dní. Avšak tyto pokusy nedopadly dobře a Berkatit nakonec schválený nebyl. Experimenty s pitím mořské vody, byly po krátké době ukončeny. Zajímavostí je, že testované osoby byly Cikáni, i přesto, že se spousta lidí obávala, že Cikáni nejsou vhodní právě pro svou rasovou odlišnost a výsledky pokusů by nemusely být použitelné pro německé muže. Nakonec však Himmler rozhodl, že testovat se bude právě na Cikánech.⁸¹

Romské menšiny byly segregovány již od samého počátku. Na rozdíl od ostatních menšin, se jejich sociální status nezlepšuje ani v současné době. U romských skupin vidíme určitý druh stereotypizace, který je odsouvá na okraj společnosti.⁸² V době koncentračních táborů došlo téměř k celkové genocidě romského obyvatelstva. Stali se obětním beránkem především z důvodu rasové odlišnosti, což se odráželo i na pozici, kterou zastávali v koncentračních táborech. Nacisté je nejenom odlidšťovali, ale zároveň se ještě obávali, že Cikáni jsou tak rozdílní, že experimenty na nich spáchané mohou mít různé výsledky než experimenty prováděné na jiných vězních. Jejich jediná šance, jak se dostat k lepší stravě a výhodnější pozici bylo přihlášení se dobrovolně k pokusům a doufat, že z nich vyvážnou živí.

---

⁸⁰ Srov. Stanislav ZÁMEČNÍK: *Za hranicí lidskosti*, Praha – Litomyšl 2010, s. 142.

⁸¹ Srov. Tamtéž, s. 143 – 145.

⁸² BURDA, František. *O násilí v kultuře: girardovské reflexe*. 1. vyd. Ostrava 2013, s. 85.

4.10 Experimenty se zápalnými bombami

Experimenty se zápalnými bombami se odehrávaly v Buchenwaldu. Vedl je dr. Ding – Schuler. Smyslem těchto experimentů bylo vyzkoušet účinky přípravku obsahujícího tetrachlormetan, rozpouštědlo označovaného jako R – 17 a další prostředky sloužící k ošetřování popálenin kůže způsobených zápalnými pumami shozenými na bojiště. Tyto pokusy se však neseťkaly s úspěchem. V roce 1943 se experimentovalo na pěti osobách, kterým byly způsobeny popáleniny fosforem ze zápalných bomb. Důsledky popálenin byly velmi vážné a oběti trpěly nesnesitelnými bolestmi, které trvaly až šest týdnů.⁸³

Svědkiem těchto experimentů byl dr. Eugen Kogon, který vypovídal v Norimberku při soudních procesech. Vypověděl, že byl svědkem nanášení kapaliny obsahující fosfor na předloktí čtyř pokusných osob z bloku č. 46. Ta byla následně zapálena a rána poté různými způsoby ošetřena. Kapalina hořela přibližně sedmašedesát vteřin než samovolně uhasla. Pokusné osoby utrpěly velmi těžké popáleniny, ačkoliv jim před tím bylo podáno anestetikum. Po těchto pokusech zůstávaly obětem hluboké jizvy, neboť rány byly příliš rozsáhlé a hluboké skoro dva a půl centimetru. Po skončení těchto experimentů byli vězni opět převezeni na blok č. 46. Po delší době vydal dr. Ding – Schuler prohlášení, že prostředek R – 17 nebude používán, neboť sice rozpouští fosfor, avšak k léčení ran nijak nepřispívá.⁸⁴

V Norimberku byli obžalováni čtyři lékaři – Genzken, Gebhardt, Mrugowsky a Poppendick, kteří se na experimentech nějakým způsobem podíleli. Ani jeden z uvedených lékařů nepocítil lítost nad skutky, kterých se dopustili.. Musíme zde opět dodat, že osoby, na kterých byly pokusy prováděny, byly označeny zeleným trojúhelníkem, což znamenalo, že se jedná o kriminálníky pocházející z Německa. Je tedy pravděpodobné, že lékaři necítili vinu, protože se opět domnívali, že oběti, které testovaly, si to zaslouží. I přesto byli všichni čtyři lékaři v souvislosti s experimenty se zápalnými bombami zproštěni obvinění.⁸⁵

4.11 Experimenty s yperitem

Experimenty s hořčičným bojovým plynem yperitem se uskutečňovaly mezi dobou skončení s výškovými pokusy a ještě nezapočatými podchlazovacími pokusy v koncentračním komplexu Dachau. Již dříve však tyto pokusy započaly v koncentračních táborech

---

⁸³ Srov. Vivien SPITZ: *Ďáblovi doktoři*, Praha 2009, s. 254.

⁸⁴ Srov. Tamtéž, s. 256 – 257.

⁸⁵ Srov. Tamtéž, s. 258.

v Sachsenhausenu a Natzweileru na objednávku Wehrmachtu. Dr. Rascher v srpnu 1942 poslal Himmlerovi dopis, v němž se tázal, zdali by v plynových komorách nemohl vyzkoušet účinnost různých bojových plynů na osobách, které jsou tak jako tak předurčeny k usmrcení. Sám Adolf Hitler vydal v březnu 1944 dekret, v němž nařizoval dr. Karlu Brandtovi, aby začal uskutečňovat pokusy s bojovými plyny. Němci velmi nutně potřebovali prostředek, jímž by léčili popáleniny způsobené právě jedovatým plynem yperitem.⁸⁶

Na tento experiment byli vybírání fyzicky zdatnější muži, kteří byli několik týdnů dopředu stravováni kuchyní SS. Některým vězňům byl yperit aplikován na předloktí, někteří ho museli vdechovat, jiní jej požívali v kapalné podobě a některým vězňům byl dokonce vpichován. Při potření kůže vězni museli stát až deset hodin s roztaženými rukama, někdy i o něco déle. Na celém těle se jim začaly objevovat puchýře, na místech, kde kůže přišla do styku s yperitem přímo, vznikly popáleniny. Někteří vězni dokonce oslepli. Obdobné důsledky se dostavily, pokud byli vězni účinkům látky vystaveni v plynových komorách. Avšak katastrofální, usmrcující účinky plyn měl, pokud byl do těla vpíchnut. Vězni byli pokaždé po kontaktu s yperitem fotografováni a léčeni několika způsoby. V koncentračním táboře Natzweileru, kde tyto pokusy probíhaly nejdelší dobu, až do roku 1944, kdy jej osvobodili spojenci, bylo zjištěno, že experimenty s yperitem byly prováděny zhruba na dvou stech dvaceti vězňích, z nichž přibližně padesát zemřelo. Jednalo se především o příslušníky „méněcenných ras“, o Slováky, Židy a Cikány.⁸⁷

Obžalováno bylo sedm lékařů SS, z nich odsouzeni byli pouze tři. Odsouzený Karl Brant se hájil tím, že všechny národy experimentují na lidech, protože je to vojenská nutnost. Čímž zároveň ospravedlňoval své činy. Stejně jako většina lékařů, neměl potřebu se omlouvat, protože věřil, že to, co dělal, dělal pro dobrou věc – snažil se pomoci německým vojákům, kteří nasazovali život ve válce. Vytvářel si vlastní pravdivý pohled na věc a rozhodl se, že za obětování vězňů, kteří jsou odsouzeni k smrti nebo ti, kteří se stali dle nacistického ideálu méněcennými, to stojí. Podle Girarda jsme na rozdíl od jiných živočichů náchylnější k vražedným konfliktům, právě proto, že postrádáme instinktivní „brzdné“ mechanismy.⁸⁸ Právě to dělalo lékaře SS tak nebezpečnými. Pokud zjistili, že experimenty, na které byli

---

⁸⁶ Srov. Stanislav ZÁMEČNÍK: *Za hranicí lidskosti*, Praha – Litomyšl 2010, s. 135.

⁸⁷ Srov. Stanislav ZÁMEČNÍK: *Za hranicí lidskosti*, Praha – Litomyšl 2010, s. 135 – 136.

⁸⁸ KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. 1. vyd. Brno 2008, s. 25.

povolání skončily, velmi často si vytvářeli jiné experimenty a zkoušeli jiné možnosti. Experimenty nebyly prováděny kvůli vědecké fixní ideji, ale jako praktické opatření ve prospěch ozbrojených sil a také ve prospěch německého lidu v čase všeobecného ohrožení.⁸⁹

4.12 Experimenty s jedy

Experimenty s jedy byly uskutečňovány v letech 1943 - 1944 v koncentračních táborech v Buchenwaldu a Sachsenhausenu. Tyto experimenty se na rozdíl od ostatních lišily především tím, že nesledovaly žádný vědecký cíl, ale sloužily spíše k rychlému a nenápadnému odstraňování lidí, kteří způsobovali problémy a věděli příliš mnoho.⁹⁰ Později se cílem těchto pokusů stalo především zjišťování, jak rychle po požití jedu nastane smrt a jakou bolest a agonií vyvolá před úmrtím v lidském.⁹¹

První skupina experimentů byla provedena v prosinci 1943, kdy se mělo stanovit množství smrtící dávky jedu ze skupiny alkaloidů (organické substance obsažené v některých rostlinách). Jed byl podán čtyřem vězňům v jídle, aniž by o tom věděli. Zároveň byli sledováni německými lékaři, kteří pozorovali jejich reakce. Ačkoliv všichni čtyři vězni přežili, následně byli oběšeni na hácích na zdi krematoria koncentračního tábora, aby mohli být pitváni.⁹² V některých případech se do jídla nepřidával přímo jed, ale žaludeční šťávy z těch, kteří už byli pokusu podrobeni.

Svědkiem těchto experimentů byl opět dr. Eugen Kogon, který se zúčastnil pokusu v Sachsenhausenu, při němž byli sovětští zajatci postřeleni otrávenými střelami do horní části levého stehna, přičemž všechny kulky v sobě obsahovaly krystalický jed. U dvou zajatců byly zaznamenány čisté průstřely, takže nebylo možné pozorovat účinky jedu. V případě dalších tří odsouzených byly příznaky jedu velmi podobné. Po dvaceti minutách bylo možné pozorovat záchvěvy motorických nervů a vylučování slin. Po čtyřiceti minutách bylo vylučování tak silné, že zajatci nestačili sliny polykat a začali se zalykat zvracením. Po hodině nebyl u dvou z nich hmatatelný pulz. Třetí ze zajatců se snažil přivodit si silné zvracení, avšak

---

⁸⁹ Srov. Vivien SPITZ: *Ďáblovi doktoři*, Praha 2009, s. 180.

⁹⁰ Srov. Stanislav ZÁMEČNÍK: *Za hranicí lidskosti*, Praha – Litomyšl 2010, s. 131.

⁹¹ Srov. Vivien SPITZ: *Ďáblovi doktoři*, Praha 2009, s. 250.

⁹² Srov. Tamtéž, s. 251.

marně. Smrt byla konstatována u všech tří a to po 121 minutách, 123 a 129 minutách poté, co se projektil dostal do těla.⁹³

Tyto experimenty trvaly necelé dva roky. Není přesně znám počet obětí, ale můžeme zcela s určitostí říct, že oběti neskutečně trpěly. Ti, kterým se podařilo tyto pokusy přežít, byli následně zabiti střelou do týla, oběšeni a nebo zardoušeni v márnici, aby se jejich těla mohla následně pitvat. Za tyto hrůzné pokusy byli obžalováni čtyři lékaři, avšak pouze jeden, dr. Mrugowsky, byl za ně odsouzen.

4.13 Osvětimský paradox

Druhé světové válce padlo za oběť 55 miliónů lidí, z toho přinejmenším šest miliónů Židů. Velký podíl na masovém vraždění měli nacističtí lékaři, kteří rozhodovali o tom, kdo je a kdo není hoden života. Postupem času se ukázalo, že lékařských pokusů bylo provedeno podstatně více, než se předpokládalo, např. experimenty s bramborovým salátem, který byl infikován bacily, experimenty s homosexuály, které se snažili „vyléčit“ hormonální tabletou nebo další očkovací pokusy. Velký vliv na ně měly kromě SS i německé armádní, státní a vědecké instituce.⁹⁴

Experimenty, které jsme zde uvedli, jsou pouze hrstkou všech hrůz, které se v koncentračních táborech odehrávaly. Nejvíce pokusů proběhlo v koncentračním táboře Dachau. Nejsadističtější experimenty se odehrávaly v Ravensbrücku. Avšak nejznámějším a největším nacistickým koncentračním táborem byla Osvětim. Vyskytovali se zde vězni různých národností – Češi, Jihoslované, Francouzi, Rakušané, Němci a další. K okamžité smrti zde docházelo především v důsledku individuálních nebo hromadných poprav. Přestože se počet obětí v Osvětimi pohybuje kolem 1,5 milionu, podařilo se mnohým vězňům Osvětim přežít. Především z tohoto důvodu je možné začlenit do kolektivní paměti příběhy o přežití v Osvětimi. Místa jako je Treblinka, Bełżce, Sobibóra či Chełmna nepřežil skoro žádný Žid, na rozdíl od Osvětimi, kterou přežily tisíce Židů.⁹⁵ Závěrečná fáze osvětimské genocidy nastala 27. ledna 1945, kdy do táborového komplexu vstoupily jednotky Rudé armády. V osvětimském hlavním táboře našly přes tisíc živých vězňů, v Březince jich bylo přes šest tisíc. Avšak před zásahem Rudé armády stihli nacisté zahladit mnohé stopy a svědectví

---

⁹³ Srov. Vivien SPITZ: *Ďáblovi doktoři*, Praha 2009, s. 253.

⁹⁴ Srov. Stanislav ZÁMEČNÍK: *Za hranicí lidskosti*, Praha – Litomyšl 2010, s. 9.

⁹⁵ Srov. Timothy SNYDER: *Černá zem*, Praha 2015, s. 186.

zločinů, které se v Osvětimi děly. To, co nacisté nestihli rozebrat, vyhodili 20. ledna 1945 do vzduchu.

Obvinění lékaři, kteří se zúčastnili experimentů, byli v letech 1946 – 1947 v Norimberku odsouzeni většinou k doživotnímu trestu odnětí svobody. Především díky početnosti svědků, kteří našli odvahu a přišli vypovídat a postavit se svým trýznitelům tváří v tvář. Ti, kteří byli po celou tu dobu perzekvováni najednou rozhodovali o osudu svých pronásledovatelů. Na druhou stranu, lze vůbec tyto skutky nějakým způsobem odčinit? Mohly se oběti dočkat skutečné satisfakce? Možná je to tím, že lékaři SS, kteří pracovali v koncentračních táborech natolik věřili tomu, že dělají něco správného, něco, co lidstvu pomůže nebo prostě věřili v to, že oběť byla skutečně vinna a zodpovědná za pohromy, které se do té doby staly. Žádný z lékařů ale před soudem nepřiznal svou vinu. Ne všichni lékaři, kteří se na experimentech podíleli, byli posláni před soudní tribunál. Našli se i tací, kterým se spravedlnosti podařilo uprchnout, někteří dokonce praktikovali lékařství nadále.

Bylo by zřejmě naivní myslet si, že po skončení druhé světové války, uzavření koncentračních táborů a odsouzení viníků nastalo obnovení společenské rovnováhy. Časem částečně ano, ale tak velký posun se nemůže stát ze dne na den. Je však také nutno zdůraznit, že banalitou zla nebyli pohlceni pouze nacisté, ale celý svět. Svět, který zavíral oči před tím, co se dělo. A právě tato lhostejnost, apatie, neschopnost vidět pravdu patří mezi hlavní principy obětního mechanismu. V momentě, kdy bychom spatřili nevinu v oběti, a vinu v nás, přestal by proces fungovat. Podle Girarda nás vždy bude doprovázet dějinný mýtus versus antimýtus a tím pádem i ztotožnění se s obětním perzekuovaným beránkem, jako i s jeho pronásledovatelem. To, co se stalo v holocaustu jen dokazuje, čeho jsme my lidé schopni. Můžeme pouze doufat, že se nic podobného nebude nikdy opakovat.

5 Transkulturalita jako dialog kultur

Pokud se podíváme na druhou světovou válku z pohledu studenta transkulturní komunikace, zjistíme, že v době nacismu ve Třetí říši žádná transkulturní komunikace neexistovala. Stojíme tedy před otázkou, zda pro vznik transkulturality, transkulturní vzájemnosti či transkulturní komunikace existovaly v době nacismu předpoklady? Jak jsme viděli v předchozích kapitolách, společný dialog různých kultur nemohl fungovat. Různé kultury se zaměřovaly především na rozdíly, které je od sebe odlišovaly, než aby viděly to, co mají společné. Důležitá pro ně byla biologická podstata člověka, jeho etnická příslušnost a o společném dialogu nemohla být v té době řeč. Na čem tedy stavět společenskou sounáležitost, aby byl umožněn dialog napříč odlišnými kulturami? Je vůbec možné, aby různá společenství našla alespoň „podobnou řeč“?

V období nacismu se staly etnické a náboženské skupiny nepřítelem, kterého je třeba se zbavit. Staly se univerzálním stereotypem, který vyznačil konkrétní rysy, znaky obětí, které se netolerují. Přednost zde měl etnocentrismus, který kriticky nahlíží na ostatní kultury z pohledu svojí vlastní a který za druhé světové války nabýval na síle a určoval kroky dalšího sledu událostí. Etnocentrismus byl posilován celým společenstvím, které se na ostatní menšiny dívalo kriticky a s opovržením, a ovlivnil tak další vývoj kultury. Zakládal si na etnické a kulturní divergenci, politické a náboženské odlišnosti, rozlišoval mezi My × Oni. Dbal na to, aby bylo vidět kdo je kdo, kdo patří k vybrané elitě a kdo ne. Nechal proto nosit Židy žlutou hvězdu, která symbolizovala Davidovu hvězdu a oddělovala Židy od nejběžnější společnosti. Dále pak označoval politické vězně červeným trojúhelníkem, zeleným lidi, kteří byli po dobu války internováni nebo zločince z povolání, černý trojúhelník patřil těm, kteří odmítali tvrdou práci, především ho nosili cizinci, kteří utekli z práce. Růžový trojúhelník nosili homosexuálové a fialový ti, kteří byli členy nějaké náboženské sekty.

Ve společnosti převládala výrazně etnocentrická atmosféra, diskurz uvažování a případný transkulturní rozměr vnímání lidské sounáležitosti byl spíše okrajovým jevem na úrovni individua, které se snažilo čelit zmanipulovatelné mase a etnocentrickému pohledu, který jí doprovázel. Mezikulturní dialog, propojování hranic a uvědomování si vlastní multikulturní identity byly v době nacismu téměř nemožné.

Po skončení druhé světové války se situace, která určovala dialog napříč kulturami zlepšila. Především díky příběhům lidí, kteří zažili holocaust, se začala objevovat i větší sounáležitost s transkulturním přístupem, který úzce navazoval na transkulturalitu. Transkulturní přístup se zaměřuje na překonávání stereotypizací, na kterých stavěli nacisti v Třetí říši. Snaží se předcházet konfliktům, diskriminaci a preferuje otevřený pohled na věc. Jedinci v rámci transkulturního přístupu jsou otevřeni nové identitě, díky níž získávají nekonečně mnoho možností a pohledů.⁹⁶ Před čím svět zavíral oči, teď díky transkulturnímu přístupu viděl mnohem jasněji. Přestal být lhostejný, apatický, k tomu, co se za druhé světové války odehrávalo. Přestal být nakažený etnocentrickou slepotou, která mu zatemňovala mysl, a začal vidět pravou oběť procesu.

5.1 Východiska kulturního relativismu

S transkulturalitou taktéž úzce souvisí pojem *kulturní relativismus*. Tento pojem se v současné době stal jakousi společenskou normou. Sociálně antropologický princip kulturního relativismu vychází z předpokladu, že abychom mohli porozumět nějaké kultuře, musíme vycházet z premisy, že každá kultura je jedinečným a neopakovatelným sociokulturním systémem. Pokud jej chceme správně pochopit, musíme se vyvarovat aplikování měřítek vlastní kultury.⁹⁷

Avšak i přístup kulturního relativismu je doprovázen mnohými morálními riziky. Na některé kultury nahlíží s takovou tolerancí, že jim promíjí až morálně nepřijatelné věci. Velmi často se jedná o závažná témata ohrožující lidské zdraví, lidské životy či důstojnost člověka. Známé jsou především případy ženské obřízky, anglicky *Female circumcision* nebo též *Female genital mutilation*, která doslova znamená zmrzačení ženských pohlavních orgánů. Na rozdíl od mužské obřízky aplikované především Židy z hygienických důvodů, u žen obřízka nemá žádné lékařské ani hygienické opodstatnění. Dalším příkladem může být například kanibalismus nebo také infanticida neboli záměrné usmrcení dítěte. Jak velká má být tolerance k odlišným kulturám? Kde hranice tolerance začíná a kde končí? Podle teze, kterou vyslovil Lipovetsky, současná podoba tolerance zbavuje člověka zodpovědnosti a závazků a navozuje pocit apatie, který způsobuje neschopnost rozlišovat mezi jedním i druhým.⁹⁸

---

⁹⁶ Srov. František BURDA: *Člověk jako východisko dialogu kultur*, Ústí nad Orlicí 2013, s. 12.

⁹⁷ Srov. Tamtéž, s. 40.

⁹⁸ Srov. Tamtéž, s. 38.

Stáváme se lhostejnými k tomu, co se děje v jiných kulturách. Teprve až si sami zvolíme kritéria a hranice, které nám umožní netolerovat chování, které nám působí újmu, pak můžeme hovořit o sblížení různých společností.

A právě sblížení různých společností se pro nás stalo v poslední době velmi zásadní. Avšak abychom se vůbec mohli pokusit o sblížení, musí být mezi kulturami určitá vzájemnost a respekt. Jistý problém nastává, pokud jsou kultury rozdrobeny do dalších subkultur. Respektování vzájemných pravidel se stává složitější, ne-li nemožné, a kultury pak ztrácí na vzájemnosti a jejich sblížení upadá. Náhle se začneme zase vnímat jako My × Oni a opět se může stát, že začneme podléhat určitému etnocentrickému pohledu.

5.2 My × Oni

Na začátku jsme si položili otázku, zdali je vůbec možné vést dialog napříč odlišnými kulturami. Jestli je vůbec možné vnímat se jako jeden celek, jeden celek na jedné zemi, v jednom světě. Čím víc rozdílů mezi sebou vnímáme, tím jsou naše rozpory s dalšími společnostmi složitější. Nejde o barvu pleti, o jazyk, kterým mluvíme, náboženství, které vyznáváme, stát, ve kterém žijeme. Ve skutečnosti jde jenom o to, že každý z nás je člověk. Není žádné my – člověk, nebo oni – člověk, všichni jsme lidi se stejnými problémy, touhami, chybami.

Nebyli to jen nacisté, kteří to neviděli, nebo spíš nechtěli vidět. Rozdělování lidí do rasových skupin začalo mnohem dříve. Nacisté to pouze povznesli na vyšší úroveň. Viděli My – árijská rasa versus Oni – Židé, Romové, mentálně postižení, fyzicky postižení atd. Nepokoušeli se najít společný dialog nebo rovnocenný vztah, vybrali si jednodušší cestu a tou byla cesta genocidy. V tom viděli skutečný smysl. Rovnocenné partnery viděli pouze sami v sobě. Nejenom, že ostatní kultury nebrali jako rovnocenné, ale dokonce je nerozeznávali jako lidské. Dá se říci, že dialog napříč kulturami v té době nebyl zcela možný. Nacisté, dav, i svět okolo byl zaslepen etnocentrismem, který zasáhl celé společnosti. A pokud se v něm přeci jenom ukrývala nějaká transkulturalita, transkulturní přístup nebo transkulturní komunikace, byla schovaná hodně hluboko.

Na druhou stranu bylo by vůbec možné, aby nějaký transkulturní respekt mohl zabránit alespoň částečně genocidě? Nebo by se nenávist okolí otočila proti tomu, kdo by se ji pokoušel dát do pohybu? Vztah mezi kulturami by byl možný, pokud by sdílely stejnou

dignitu, která by v tomto případě vytvářela předpoklad rovnosti a rovnocennosti. Z čehož by vyplývalo, že oslovením Oni, bychom neměli na mysli nějakou věc, či předmět, ale rovnocenného partnera, jako jsme pro ně My. Teprve na duchovní bázi a na bázi respektování svého partnera lze vytvářet dialog skrze hranice kultury.⁹⁹ Základní osnovou pro možnost transkulturní komunikace je skutečnost, že člověk je osoba a nikoliv věc, ani nic jiného. Pouze tato skutečnost vytváří propojený svět. Svět, který i přes pestrou rozmanitost kultur může najít společnou řeč.

---

⁹⁹ Srov. František BURDA: *Člověk jako východisko dialogu kultur*, Ústí nad Orlicí 2013, s. 48.

6 Závěr

Závěrem bychom chtěli ukázat cestu, kterou jsme se v této práci vydali. Startovní čarou se pro nás stal úvod do rasové hygieny a počátků eugeniky. Od Charlese Darwina, jehož dílo *O původu druhů*, se stalo zlomovým okamžikem v dějinách biologického determinismu a vědeckého rasismu přes Alfreda Ploetze, zakladatele pojmu *Rassenhygiene*, který se zasazoval o „zlepšení biologie lidského druhu“, Francise Galtona, jednoho z neaktivnějších sociálních darwinistů, který poprvé použil pojem eugenika, Eugena Fischera, který se stal ředitelem pro antropologii, lidskou genetiku a eugeniku, až k samotnému Adolfu Hitlerovi, který byl nacistickým kancléřem a diktátorem a stál na počátku vyvražďování nespočtu Židů, Romů, tělesně či fyzicky postižených a homosexuálů. Dále jsme pokračovali cestou lékařství, především k jeho postoji k různým rasám a zakládání předmětu rasová hygiena na vysokých školách Třetí říše. Největší část naší práce jsme věnovali experimentům prováděným za druhé světové války v koncentračních táborech. Jednalo se o experimenty, které zkoumaly každou část lidského těla různými způsoby, ale vždy tou nejhorší cestou, která téměř pokaždé končila smrtí.

Jako základní cíle naší práce jsme si stanovili především analyzování příčin a důvodů, které k těmto pokusům na lidech vedly. Ačkoliv je mnoho autorů, kteří si stojí za tím, že žádné důvody k experimentům nacističtí lékaři neměli, v této práci vidíme ve většině případů pravý opak. Mnoho pokusů, především těch, které byly zaměřeny na podchlazování, pití mořské vody, výškové pokusy, experimenty s malárií, se skrvnitým tyfem, s yperitem, ty všechny byly na objednávku německé Luftwaffe a Wehrmachtu, aby pomáhaly německým vojákům, pilotům a námořníkům. Experimenty byly nasměrovány tak, aby zjistily, kde mají lidé, kteří byli součástí ozbrojených sil v Třetí říši, svoji hranici, a vězni v koncentračních táborech částečně posloužili k tomuto účelu. Problémem spíše bylo, jak experimenty probíhaly. Nacist tak nedělali nikdy nic nadarmo. I ostatní experimenty měly svůj účel. Při pokusech s jedy se stanovilo za cíl zjištění příznaků a délka trvání účinku jedů. U pokusů se zápalnými bombami se lékaři SS snažili vyřešit problém s popáleninami, které bomby způsobovaly, a chtěly najít pro zraněné rychlejší léčbu. Při známých experimentech na dvojčatech se Mengele snažil zajistit častější rození vícčat u německých žen. V naší práci nemáme za cíl ospravedlňovat tyto experimenty, pouze poukazujeme na to, že lidé, kteří při nich zemřeli, nezemřeli zcela zbytečně. Naprostá většina vězňů v koncentračních táborech

zemřela hladu, při tvrdé práci, vyčerpáním, v plynu nebo byli zastřeleni a v tomto poměru pouze hrstka zemřela rukou lékařů.

Také jsme se v práci snažili podat strukturálně kulturní vhled do těchto experimentů, s tím nám pomohla teorie mímétického mechanismu, která nás celou prací provázela a jejímž autorem je francouzský historik, kulturní antropolog a literární kritik René Girard. V souvislosti s jeho teorií jsme se zaměřovali především na mechanismus obětního beránka, který v době nacismu ukázkově zafungoval a který si našel svou oběť v Židech, Romech, Slovanech, homosexuálech, fyzicky či mentálně postižených, cizincích a dalších pro Třetí říši méněcenných rasách. Mímétický mechanismus nám také pomohl nahlédnout do mysli lékařů SS a zjistit, jak je možné, že toho všeho byli schopni. Došli jsme k závěru, že pronásledovatelé, v tomto případě lékaři, se domnívali, že oběti jsou skutečně vinny. Viděli v nich zlo, špínu, která znečišťuje jejich společnost a oni se ji snažili odstranit ve prospěch německého lidu. Mnohdy sloužilo lékařům k ospravedlnění pouze to, že pokusné osoby byly kriminálníci, odsouzení k smrti. Rozhodli se obětovat menšiny ve prospěch většiny. Vydali se teorií mýtu, který je v tomto rozhodnutí posiloval, na rozdíl od evangelia, podle kterého stojí za záchranu každý, respektive každá menšina. To všechno vzbuzovalo v lékařích pocit ospravedlnění, že jejich činy pomůžou správné věci a budou náležitě oceněny.

V dílčích cílech jsme si pokládali otázky, jak souvisí rasová hygiena s chápáním hodnoty člověka a jak se mohla rozvinout na pozadí lékařství? Odpovědi na tyto otázky nám podala především reforma školství, která měnila svou podobu v době nacismu. Na lékařských fakultách byly jako povinné vyučovány předměty týkající se rasové hygieny. Jejich absolvování podmiňovalo možnost samostatně ordinovat. K dalšímu rozvoji rasové hygieny přispěl fakt, že spousta lékařů byla židovského původu a pro své německé kolegy tak, především v době hospodářské krize, znamenali velkou konkurenci. Němečtí lékaři se domnívali se, že pokud by Židům byla odebrána možnost praktikovat, byli by na lepší pracovní místa dosazeni právě oni a získali by i lepší pravomoci. Lékaři i zdravotní sestry byli manipulováni etnocentricky již od samého začátku svého studia. V té době rasová hygiena souvisela s hodnotou člověka daleko více. „Méněcenným“ rasám bylo odpíráno to, co jim dříve bylo dovoleno. Pohlíželo se na ně spatra, jejich hodnota jako lidské bytosti rychle ztrácela svou cenu, až jim byla nakonec odebrána zcela. Otázkou zůstává, zdali to bylo v důsledku biologických či kulturních faktorů? Odpovědí nám může být teorie obětního

beránka. Vidíme, že biologické faktory vše odstartovaly, hromadily materiály, lidé se začali tázat po tom, která rasa je lepší, krásnější, inteligentnější, schopnější. Začal dlouhý proces zkoumání lebek, částí kostí, potenciálních chorob, které mohou přinášet jiné etnické menšiny. Záhy se k tomu začaly přidávat i kulturní faktory, které ještě více podnítily rozdíly mezi většinovou a menšinovou společností. Lidé se začali dělit na My × Oni. Většinová společnost se cítila ohrožena etnickými a náboženskými menšinami. Vytratil se vzájemný dialog mezi různými kulturami, najednou byl jejich pohled na ty druhé silně etnocentrický. A tento pohled přetrvával velmi dlouhou dobu.

Ve výzkumných otázkách jsme se zamýšleli nad tím, zda bylo možné zabránit holocaustu a zdali se Hitlerovi stoupenci opravdu domnívali, že vyhlazení Židů je jedinou správnou volbou. K zodpovězení výzkumných otázek nám pomohla teorie René Girarda, podle níž jsme částečně mohli analyzovat, zdali se dalo zabránit holocaustu. V práci jsme pomocí mechanismu obětního beránka dospěli k tomu, že antisemitismus proti Židům a dalším pro nacisty nižším rasám, byl zakořeněný velmi hluboko v myšlení německého národa. Důkazy o tom nám poskytla historie, která poukazuje na to, že Židé si prošli v minulosti perzekučním mechanismem již několikrát. Ať už to bylo obviňování na přelomu 12. a 13. století z krvavých obřadů nebo ve 14. století z úmyslného šíření moru. V době nacistického Německa se stali nákazou společnosti. Obvinění, kterým musely menšiny čelit, působily na společnost naprosto věrohodně a víra ve vinu oběti neboli nevědomost o její nevině, stále rostla. Byla to právě neznalost pravdy, která podněcovala další vývoj a především rozměr holocaustu. V době vlády Adolfa Hitlera se holocaustu zabránit nedalo a silná víra ve vinu oběti dovolovala genocidu v takové míře, v jaké nastala. Nevědomost, odlidšťování menšin a viktimizační proces způsobily, že Hitlerovi stoupenci opravdu věřili, že vyhlazení „méněcenných“ ras je jediným správným řešením. Domnívali se, že zachraňují, očišťují společnost a dávají jí tak možnost lepšího statutu. Poslední nezodpovězenou výzkumnou otázkou, kterou jsme si v úvodu položili, je kde vzít jistotu, že se historie nebude opakovat a genocida znovu nenastane? Tuto otázku jsme nedokázali plně zodpovědět, ačkoliv jsme se o to pokoušeli s pomocí transkulturního pohledu, který nám v současné době umožňuje poznávání jiných kultur, dialogy napříč různými společenstvími a snahu o respektování se navzájem. Ačkoliv pohled na jiné kultury není tak silně etnocentrický, jako v době nacismu, stále se najdou jedinci, ale i kultury, kteří nás rozdělují na již zmíněné My ×

Oni a připravují se o krásu rozmanitosti různých kultur. Pokud máme stále mezery i v současnosti, tak v době nacismu tyto mezery byly daleko větší. Vliv biologických a kulturních faktorů byl hodně silný a propaganda o „méněcenných“ rasách, ještě silnější. Naše dějiny nám ukazují směr, po kterém se vydali naši předkové a na nás je poučit se z jejich chyb a naleznout jinou cestu. A ačkoliv jsme tuto otázku nedokázali zodpovědět, obdobné práce nás přibližují k tomu, aby se nic takového již neopakovalo. Snaží se najít příčiny děje a analyzovat mechanismus, proč vznikly koncentrační tábory a co k tomu přispělo. V dnešní době lidé rychle zapomínají na to, co se odehrávalo za druhé světové války, a proto je velmi důležité, abychom se občas na chvíli zastavili a zamysleli se nad tím, co by mohlo po našich činech a rozhodnutích následovat, právě abychom opět nezapadli do koloběhu mechanismu obviňování, vytváření konfliktů a obětních beránek a jejich perzekucí. Avšak jistotu, že se historie nebude opakovat, nebudeme mít nikdy.

7 Seznam literatury a použitých zdrojů

Bibliografické citace jsou uvedeny dle citační normy ČSN ISO 690:2011.

7.1 Publikace

1. BARŠA, Pavel. *Paměť a genocida: úvahy o politice holocaustu*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2011. 283 s. Historické myšlení; sv. 54. Totalitarismus a šoa; sv. 13. ISBN 978-80-257-0368-7.
2. BAUMAN, Zygmunt. *Modernita a holocaust*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. 330 s. Post; sv. 6. ISBN 978-80-7419-028-5.
3. BAUMSLAG, Naomi. *Vražedná medicína: nacističtí lékaři, pokusy na lidech a tyfus*. Praha: Naše vojsko, 2013. 278 s. ISBN 978-80-206-1379-0.
4. BURDA, František et al. *Člověk jako východisko dialogu kultur*. 1. vyd. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2013. 2 sv. (89; 139 s.). Studia transculturalia; 1. ISBN 978-80-7405-315-3.
5. BURDA, František, ed. *Transkulturní cesty ke tkáním kulturního předitiva*. Ostrava: Moravapress ve spolupráci s katedrou kulturních a náboženských studií Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové, 2014. 211 s. ISBN 978-80-87853-18-4.
6. BURDA, František. *O násilí v kultuře: girardovské reflexe*. 1. vyd. Ostrava: Moravapress, 2013. 126 s. ISBN 978-80-87853-01-6.
7. CÍLEK, Roman. *Holocaust: --a Bůh tehdy mlčel: tři osudy a jeden proces: pohled do zákulisí nacistických vyhlazovacích záměrů*. Český Těšín: Agave, 2003. 239 s., [48] s. obr. příl. ISBN 80-86160-75-0.
8. DRBOHLAV, Andrej. *Psychologie masových vrahů: příběhy temné duše a nemocné společnosti*. Vydání 1. Praha: Grada, 2015. 311 stran. Psyché. ISBN 978-80-247-5599-1.
9. FROMM, Erich. *Anatomie lidské destruktivity: můžeme ovlivnit její podstatu a následky?*. Praha: Aurora, 2007. 514 s. ISBN 978-80-7299-089-4.
10. FROMM, Erich. *Lidské srdce*. Prague: Simon and Simon, 1996. 177 s. Český klub. ISBN 80-85637-29-4.
11. GIRARD, René, ANTONELLO, Pierpaolo a ROCHA, João Cezar de Castro. *O původu kultury: hovory s Pierpaolem Antonellem a Joãem Cezarem de Castro Rocha*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. 207 s. Cogitatio religionis; 6. ISBN 978-80-7325-164-2.

12. GIRARD, René. *Lež romantismu a pravda románu*. Praha: Dauphin, 1998. 375 s. Studie; sv. 8. ISBN 80-86019-85-3.
13. GIRARD, René. *Obětní beránek*. Praha: Lidové noviny, 1997. 251 s. Mythologie. Studie. ISBN 80-7106-255-3.
14. HABERMAS, Jürgen. *Budoucnost lidské přirozenosti: na cestě k liberální eugenice?*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2003. 125 s. Filosofie a sociální vědy; sv. 12. ISBN 80-7007-174-5.
15. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. 155 s. Cogitatio religionis; 4. ISBN 978-80-7325-142-0.
16. KULKA, Erich. *Útěk z tábora smrti*. Praha: Vydav. čas. MNO, 1966. 182, [2] s. Magnet; Roč. 1966. Čís. 5.
17. LORENZ, Konrad a VESELOVSKÝ, Zdeněk. *Takzvané zlo*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. 237 s. Kolumbus; Sv. 126. ISBN 80-204-0264-0.
18. NYISZLI, Miklós. *Byl jsem Mengeleho asistentem*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. 192 s. Paměť; sv. 24. ISBN 978-80-200-1757-4.
19. POSNER, Gerald L. *Mengele - anděl smrti: úplný životní příběh*. Vyd. 1. V Praze: XYZ, 2007. 451 s. ISBN 978-80-87021-76-7.
20. PROCTOR, Robert. *Rasová hygiena: lékařství v době nacismu*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. 425 s. Stíny; sv. 10. ISBN 978-80-200-1763-5.
21. SNYDER, Timothy. *Černá zem: holokaust - historie a varování*. V českém jazyce vydání první. Praha: Paseka, 2015. 399 stran. ISBN 978-80-7432-655-4.
22. SNYDER, Timothy. *Krvavé země: Evropa mezi Hitlerem a Stalinem*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2013. 493 s. ISBN 978-80-7432-254-9.
23. SPITZ, Vivien. *Ďáblovi doktoři: zpráva o hrůzných nacistických experimentech na lidech*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2009. 358 s. ISBN 978-80-7381-530-1.
24. TRUCK, Betty. *Lékaři hanby: Pravda o lidských morčatech v Osvětimi*. 1. vyd. Praha, 1983.
25. VITKINE, Antoine. *Mein Kampf: příběh jedné knihy*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2010. 246 s. ISBN 978-80-7432-058-3.
26. ZÁMEČNÍK, Stanislav. *To bylo Dachau*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2003. 402 s., [32] s. obr. příl. ISBN 80-7185-536-7.

27. ZÁMEČNÍK, Stanislav. *Za hranicí lidskosti: lékařské experimenty a otrocká práce v nacistických koncentračních táborech*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2010. 260 s. ISBN 978-80-7432-034-7.
28. ZIMBARDO, Philip G. *Luciferův efekt: jak se z dobrých lidí stávají lidé zlí*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014. 625 s. Společnost; sv. 3. ISBN 978-80-200-2346-9.

7.2 Archivní materiály z Centra vizuální historie Malach

1. Interview s Arnoldem Novákem, /14. 1. 2016/, *Archiv vizuální historie USC Shoah Foundation* zpřístupněný v Centru vizuální historie Malach při Univerzitě Karlově v Praze s podporou infrastruktury LM2010013 LINDAT/Clarín.
2. Interview s Jiřím Fišerem, /14. 1. 2016/, *Archiv vizuální historie USC Shoah Foundation* zpřístupněný v Centru vizuální historie Malach při Univerzitě Karlově v Praze s podporou infrastruktury LM2010013 LINDAT/Clarín.